

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Netta Ohtonen

**TODISTAJANSUOJELUOHJELMA JA MUUT TODISTAJANSUOJE-
LUKEINOT SUOMESSA**

Opinnäytetyö
Joulukuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Joulukuu 2016
Liiketalouden koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
013 260 600

Tekijä
Netta Ohtonen

Nimeke

Todistajansuojeluohjelma ja muut todistajansuojelukeinot Suomessa

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia, millä keinoilla pelkäävää todistajaa voidaan suojella Suomessa. Tämän lisäksi tarkoituksena oli tutustua paremmin Suomessa vuonna 2015 käyttöön otettuun todistajansuojeluohjelmaan. Tarkoituksena oli selvittää, mikä on todistajansuojeluohjelma, mitä se sisältää ja miksi se on tärkeä Suomessa.

Opinnäytetyön tutkimusmetodi on lainopillinen, eli sen tietoperusta rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan. Lakien ja niiden esitöiden lisäksi työssä on hyödynnetty oikeuskirjallisuutta, monipuolisesti internetlähteitä sekä tapausesimerkkejä kotimaasta ja ulkomailta.

Vaikka Suomessa on käytössä monia todistajansuojelukeinoja, ne eivät aina ole riittäviä vakavammissa uhkailutapauksissa. Todistajansuojeluohjelma on äärimmäinen keino suojella pelkääviä todistajia kuulemiseen liittyvältä uhalta. Käytännössä ohjelma tarkoittaa sitä, että suojeltava siirretään uhkailijoiden ulottumattomiin uuden peitehenkilöllisyyden sekä muiden toimenpiteiden turvin. Ohjelma tulee sovellettavaksi lähinnä järjestäytyneeseen sekä muuhun vakavaan rikollisuuteen liittyvissä tapauksissa, joissa todistajaan kohdistuu todellinen ja jatkuva uhka.

Todistajansuojeluohjelma on tärkeä uudistus Suomessa etenkin järjestäytyneen rikollisuuden lisääntymisen ja sitä kautta rikosten korkean selvittämistä kiinnostuksen takia. Vaikka vakavia uhkailutapauksia tapahtuu Suomessa harvoin, todistajansuojeluohjelma on jo vuodessa osoittanut tarpeellisuutensa. Tästä opinnäytetyöstä on rajattu pois muun muassa alaikäiseen sekä vajaavaltaiseen suojeltavaan liittyvä sääntely sekä maiden kansainvälinen yhteistyö, joten tutkimusta voisi jatkossa kehittää näistä aihepiireistä.

Kieli
suomi

Sivuja 58
Liitteet 1
Liitesivumäärä 4

Asiasanat
todistajan uhkailu, todistajansuojelu, todistajansuojeluohjelma

THESIS
December 2016
Degree Programme in Business
Economics
Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+358 13 260 600

Author

Netta Ohtonen

Title

Witness Protection Program and Other Ways to Protect Witnesses in Finland

Abstract

In Finland, witnessing is a civil obligation laid down by law. Therefore, it is important to make sure that the witness can testify without fear. The purposes of this thesis were to demonstrate the ways witnesses can be protected and to investigate the specific witness protection program in Finland. The goals were to determine what the witness protection program is, what it involves and why it is important in Finland.

The method used in this study was juridical which means that the research questions are answered by using valid legislation. The information was collected mainly from legal acts and law drafting documents. Other important sources were legal literature, Internet articles and example cases.

In Finland, there are many ways to protect witnesses. Sometimes the mildest measures are not enough to minimize or eliminate the threat. Before the year 2015, Finland was one of the few countries in EU that did not have a specific regulation of witness protection program. However, in March 2015, the Witness Protection Act (88/2015) was ratified. Witness protection program is a tool that will be used only in exceptional cases. Witnesses who enter the program will usually get a new identity and they will also be relocated and protected with other measures if necessary. Typically, witnesses who testify against organized crime are most likely to get intimidated and threatened.

This study proved that the witness protection program is a significant reform in Finnish legislation. The need for a specific witness protection program has increased along with the rise in organized crime. All in all, witness protection program is an important tool for use in the investigation of crimes and protecting the civil and human rights of the witness.

Language
Finnish

Pages 58
Appendices 1
Pages of Appendices 4

Keywords

witness intimidation, witness protection, witness protection program

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Todistaja	7
2.1	Todistajan velvollisuudet.....	8
2.2	Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta.....	9
2.3	Todistelumenettely pääkäsitelyssä	10
2.4	Todistajan uhkailu	12
3	Todistajan suojelu	15
3.1	Prosessioikeudelliset keinot.....	15
3.2	Anonyymi todistelu.....	18
3.2.1	Anonymiteetin edellytykset	19
3.2.2	Anonyymi todistelu ja syytetyn oikeudet	20
3.3	Rikosoikeudelliset keinot.....	21
3.3.1	Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen	21
3.3.2	Lähestymiskielto	23
3.4	Muut todistajansuojelukeinot.....	25
3.4.1	Poliisin mahdollisuudet suojella todistajaa	25
3.4.2	Tietojen luovuttamiskiellot ja turvakielto.....	25
3.4.3	Todistajantuki ja rikosuhripäivystys RIKU	27
3.4.4	Olosuhteet tuomioistuimessa.....	28
4	Todistajansuojeluohjelma	28
4.1	Todistajansuojeluohjelman tarve Suomessa.....	30
4.1.1	Järjestäytyneen rikollisuuden määritelmä	31
4.1.2	Järjestäytynyt rikollisuus ja todistajien uhkailu	33
4.2	Todistajansuojeluohjelman henkilöpiiri	34
4.3	Todistajansuojeluohjelman päätösvalta	35
4.4	Todistajansuojeluohjelman aloittamisen edellytykset.....	37
4.5	Henkilökohtainen suojelusuunnitelma.....	40
4.6	Suojelutoimenpiteet	41
4.6.1	Peitehenkilöllisyys ja uusi asuinpaikka	42
4.6.2	Taloudellinen avustus	44
4.6.3	Asunnon ja lähiympäristön vartiointi	45
4.7	Ohjelman päättäminen.....	46
5	Pohdinta.....	48
	Lähteet.....	54

Liitteet

Liite 1	Päijät-Hämeen käräjäoikeuden ohje anonyymista todistelusta päättämiseen
---------	---

1 Johdanto

Todistajanlausunnolla on suuri merkitys rikoksen selvittämisen kannalta (Bakowski 2013, 1). Todistaminen katsotaan Suomessa yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi. Tämän takia todistajalle on säädetty laissa monia velvollisuuksia. Todistaminen ei kuitenkaan aina ole miellyttävä kokemus todistajalle itselleen, sillä siihen voi liittyä pelkoa ja jopa uhkaa todistajalle ja tämän perheelle. (Alanne-Kunnari & Kjällman 2011, 152–153.) Joskus pelko joutua rikollisen painostuksen, uhkauksien tai jopa kostotoimenpiteiden kohteeksi saattaa vaikuttaa siihen, että henkilö ei halua esiintyä rikosprosessissa todistajana. Tällöin vaarana on, että suomalainen oikeusjärjestelmä haavoittuu ja rikosten selvittäminen vaarantuu. (Lardot & Colin 2012.)

Koska todistaminen on vahva laissa säädetty velvollisuus ja siihen liittyy seuraamusuhkia, yhteiskunnan tulee myös huolehtia siitä, että todistajien turvallisuus taataan asianmukaisesti (Lardot & Colin 2012). Suomessa on käytössä useita keinoja, joilla niin sanottua pelkäävää todistajaa voidaan suojella. Muun muassa prosessioikeudellisia keinoja, kuten todistajan kuulemista näkösuojan takaa tai asianosaisen läsnä olematta, voidaan käyttää pelkäävän todistajan suojelemiseksi. Tämän lisäksi todistajaa voidaan suojella rikosoikeudellisin keinoin muun muassa lähestymiskiellon avulla. (HE 65/2014 vp, 4) Näiden keinojen ei kuitenkaan ole katsottu riittävän kaikista vakavammista uhkailutilanteissa, minkä takia tarve varsinaiselle todistajansuojeluohjelmalle on syntynyt (sisäministeriön muistio 12.2.2014, 1).

Suomi oli vielä ennen vuotta 2015 yksi niistä harvoista Euroopan maista, jossa ei ollut erillistä todistajansuojeluohjelmaa koskevaa lakia tai muuta sääntelyä. Useimmissa muissa Euroopan unionin maissa todistajansuojeluohjelmaan liitetyvä toiminta on jo vuosia ollut vakiintunut osa poliisin toimintaa. (HE 65/2014 vp, 16.) Todistajansuojeluohjelman käyttöönottoa Suomessa ovat puoltaneet muun muassa perus- ja ihmisoikeudelliset seikat. Tämän lisäksi todistajansuojeluohjelma on katsottu joissain tilanteissa ainoaksi keinoksi mahdollistaa tärkeän näy-

tön saaminen rikosasiassa. (Sisäministeriön muistio 12.2.2014, 4–5.) Todistajansuojeluohjelma liitetään usein järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviin tapauksiin, joissa todistajat ovat yleensä haluttomimpia todistamaan (Tuomala 2013, 29).

Laki todistajansuojeluohjelmasta (88/2015, myöhemmin todistajansuojeluohjelmalaki) tuli Suomessa voimaan 1.3.2015. Lain valmistelu lähti liikkeelle pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmasta, jonka yhtenä tavoitteena oli järjestäytyneen rikollisuuden torjumisen tehostaminen. Tarkoituksena oli myös selvittää tarve uudelle erityislaille. (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011, 28.) Sisäministeriö asetti lainsäädäntöhankkeen 21.3.2012 ja hallituksen esitys annettiin 22.5.2014 (sisäministeriö 2016). Todistajansuojeluohjelma on tarkoitettu sovellettavaksi niissä tilanteissa, joissa todistajaan kohdistuva uhka on niin todellista ja vakavaa, että jatkuvaa suojelua tarvitaan myös oikeudenkäynnin jälkeen. Käytännössä todistajansuojeluohjelman avulla todistaja voidaan sijoittaa uuden peitehenkilöllisyyden ja muiden toimenpiteiden turvin uhkailijan ulottumattomiin. (Sisäministeriö 2015.)

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Suomessa käytössä olevia todistajansuojelukeinoja ja tutkia, miten vuonna 2016 käyttöön tullut todistajansuojeluohjelma täydentää niitä. Varsinaiset tutkimuskysymykset työssä ovat 1) Mikä on todistajansuojeluohjelma, 2) mitä se sisältää, 3) miksi se on tärkeä Suomessa ja 4) millä muilla keinoilla todistajaa voidaan suojella. Varsinaisia tutkimuskysymyksiä pohjustetaan muun muassa selvittämällä todistajan asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia Suomen lainsäädännössä.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on lainopillinen, eli sen tietoperusta rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka lähestyy käsiteltävää ongelmaa voimassa olevien oikeuslähteiden avulla. Tällä tavoin lainoppi pyrkii antamaan vastauksen sille, kuinka aktuaalisessa tilanteessa tulee toimia voimassaolevan oikeusjärjestyksen mukaisesti. Tämän lisäksi lainoppi pyrkii jäsentelemään eli systematisoimaan voimassa olevaa oikeutta. Systematisointi auttaa luomaan ja kehittämään oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka avulla oikeutta tulkitaan. Toisekseen systematisointi auttaa myös hahmottamaan

kokonaiskuvaa oikeudellisista järjestelyistä sekä niiden välisistä suhteista. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20-21.) Lainopin systematisointitehtävä korostuu tässä opinnäytetyössä, sillä työhön on koottu eri säädöksistä ne keskeiset säännökset, joilla pyritään suojelemaan todistajaa.

Opinnäytetyön aiheen uutuus tuo lähdemateriaalin löytämiselle omat haasteensa. Siksi laki ja lain esityöt nousevat tärkeimmäksi lähdemateriaaliksi varsinaisen tutkimusongelman eli todistajansuojeluohjelman kohdalla. Aiheen tuoreus johtaa myös siihen, että saatavilla oleva oikeuskirjallisuus on hyvin rajallista. Näin ollen työssä on käytetty monia lehtiartikkeleita sekä englanninkielisiä kirjoituksia havainnollistamaan lakia ja sen esitöitä käytännössä. Aiheeseen liittyvä oikeuskäytäntö ei ole Suomessa julkista, joten sitä havainnollistavat tapausesimerkit ovat suurimmaksi osaksi ulkomailta. Useat esimerkit ovat Yhdysvalloista, jossa järjestäytynyt ja muu vakava rikollisuus on arkipäivää ja todistajansuojeluohjelman käyttäminen on jo pidempään ollut vakiintunutta. Tarkoituksena on ollut yhdistää Suomen tuore lainsäädäntö ja kansainväliset esimerkit kattavaksi ja selkeäksi kokonaisuudeksi.

2 Todistaja

Todistajan rooli oikeudenkäynnissä on toimia tietolähteenä ja kertoa asiaan vaikuttavista tosiseikoista (Rautio & Frände 2016, 208). Kuka tahansa voi joutua rikoksen todistajaksi osuessaan paikalle esimerkiksi varkauden, pahoinpitelyn tai muun rikoksen silminnäkijänä (Rikosuhripäivystys 2016). Oikeudenkäymiskäärin (4/1734, jäljempänä OK) 17 luvun 29 §:n 1 momentissa on määritelty yleisesti, että jokaista muuta paitsi käsiteltävän asian asianosaista voidaan kuulla todistajana. Todistamisvelvollisuus koskee paitsi Suomen kansalaisia, myös kaikkia muita Suomen tuomiovallan alla olevia henkilöitä (Pölönen 2003, 250). Todistaminen ei siis ole vapaaehtoista, vaan se on yleinen kansalaisvelvollisuus, josta saa tai pitää kieltäytyä vain erikseen laissa säädetyllä perusteella (HE 46/2014 vp, s.16). Ainoastaan tasavallan presidentti on OK 17:32 §:n nojalla vapautettu todistamisvelvollisuudestaan.

2.1 Todistajan velvollisuudet

Jokaisella on OK 17 luvun 9 §:n 1 momentin nojalla velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa, jollei laissa toisin säädetä. Kuultava henkilö kutsutaan oikeudenkäyntiin kirjallisella kutsulla, jossa on mainittu istunnon ajankohta ja sijainti sekä muut tarpeelliset tiedot asianosaisista sekä käsiteltävästä asiasta (OK 17:41.2–3 §). Mikäli todistaja jättää saapumatta oikeudenkäyntiin ilman laillista estettä, hänet voidaan OK 17 luvun 62 §:n 1 momentin nojalla tuomita kutsussa mainittuun uhkasakkoon ja määrätä noudettavaksi paikalle välittömästi. Jos henkilö ei voi todistaa oikeudenkäynnissä jonkin laillisen esteen nojalla, hänen on ilmoitettava siitä viipymättä tuomioistuimelle (Pölonen & Tapanila 2015, 430).

Oikeudenkäytössä kuultavalla henkilöllä on niin sanottu positiivinen totuusvelvollisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että hänen on aktiivisesti ja oma-aloitteisesti kerrottava, mitä hän tietää asiasta sekä vastattava todenmukaisesti esitettyihin kysymyksiin. (Oikeusministeriö 2012, 27.) Positiivista totuusvelvollisuutta tukee OK 17:44.1 §:n nojalla ennen kuulustelua annettava todistajanvakuutus, jossa kuultava vannoo puhuvansa totta lausunnossaan. Vakuutusta ei kuitenkaan tarvitse antaa, mikäli lain 17 luvun 44 §:n 2 momentissa luetellut perusteet täyttyvät. Niitä ovat esimerkiksi todistajan alle 15 vuoden ikä, henkisen toiminnan häiriintyneisyys sekä anonyymi todistelu. Tuomioistuimen puheenjohtajan on lain 17:46 §:n nojalla muistutettava todistajaa totuusvelvollisuudesta ja vakuutuksen tärkeydestä. Vakuutuksen tarkoitus on korostaa todistelutapahtuman tärkeyttä ja todistajan velvollisuutta pysyä totuudessa (Jokela 2015, 287).

Mikäli kuultava antaa todistajanvakuutuksesta huolimatta väärän tiedon asiasta tai salaa siitä jonkin olennaisen seikan, hänet voidaan rikoslain (39/1889) 15 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla tuomita enintään kolmeksi vuodeksi vankeuteen perättömästä lausumasta. Törkeä perätön lausuma tulee rikoslain 15 luvun 3 §:n mukaan kyseeseen esimerkiksi silloin, kun todistajan lausunto aiheuttaa syyttömän ihmisen tuomitsemisen tai silloin, kun rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti. Perättömään lausumaan suhtaudutaan erittäin ankarasti, sillä todistajan

asema perustuu olettamukselle siitä, että tämä kertoo totuuden asiassa. Näin olen todistajan antama perätön lausuma asiassa saattaa vaarantaa oikeudenkäynnin oikean lopputuloksen. (Tuomala 2013, 20.)

Moitittavuudeltaan perätöntä lausumaa lähellä on rikoslain 15 luvun 7 §:ssä kriminalisoitu todistusaineiston vääristeleminen. Pykälän mukaan tuomioistuimessa tai esitutkinnassa tarpeellisen esineen, asiakirjan tai muun todisteen vääristeleminen millään tavalla on kiellettyä. Todistusaineiston vääristeleminen toteutuu muun muassa silloin, kun pyritään saamaan syytön henkilö tuomitukseksi rankaisutukseen. (HE 6/1997 vp, 36.) Törkeä todistusaineiston vääristeleminen tulee lain 15 luvun 8 §:n mukaan kyseeseen silloin, kun rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti, rikoksen kohteena on erityisen merkityksellinen todiste tai se aiheuttaa vakavan vaaran, että syytön henkilö tuomitaan vankeuteen tai muuhun ankaraan seuraamukseen. Moitittavuudeltaan törkeää todistusaineiston vääristeleminen on rinnastettavissa törkeään perättömään lausumaan tuomioistuimessa (HE 6/1997 vp, 39).

2.2 Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

OK 17 luvussa on lueteltu ne tapaukset, joissa todistajalla on oikeus tai velvollisuus jättää todistamatta. Ensinnäkin lain 17 luvun 10 §:ssä säädetään, ettei valtion turvallisuuden takia salassa pidettävistä tiedoista saa todistaa. Myöskään sovittelija ei saa lain 17:11.2 §:n nojalla todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää todistettavasta asiasta, elleivät olosuhteet vaadi todistamista jostain painavasta syystä. Virkamies, julkisyhteisön työntekijä, julkista luottamustehtävää hoitava henkilö tai muu, jolla on näiden kaltaisessa tehtävässään vaitiolovelvollisuus, ei saa lain 17:12.1 §:n mukaan todistaa siitä, mitä sisältyy asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan.

OK 17 luvun 16 §:n 1 momentin nojalla pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää. Oikeudenkäyntiasiamies, -avustaja tai tulkki ei saa lain

17:13.1 §:n mukaan luvottomasti todistaa asioista, joita hän on saanut tietää hoidaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää tai antaessaan päämiehelleen oikeudellista neuvontaa. Myöskään lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa lain 17:14 §:n nojalla todistaa henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta tai salaisuudesta, josta hän on ammattinsa puolesta saanut tiedon. Arkaluontoisia tietoja tässä tapauksessa ovat sellaiset tiedot, joiden paljastaminen olisi potilaalle vahingollista. Tällaiset tiedot liittyvät muun muassa henkilön mielenterveyteen tai seksuaalisuuteen. (Pölonen & Tapanila 2015, 299–300.)

Myös asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso, nykyinen avopuoliso, sisarus tai muu läheinen sukulainen voi lain 17:17.1 §:n mukaan kieltäytyä todistamasta. Todistamisvelvollisuus tällaisessa tapauksessa loisi ikävän ristiriitatilanteen ja voisi vaarantaa asianosaisen ja hänelle läheisessä suhteessa olevan henkilön välisiä luottamuksellisia suhteita. (HE 46/2014 vp, 74.) Henkilöllä on myös oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen voisi saattaa hänet tai hänen läheisensä syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen (OK 17:18.1 §). Liike- tai ammattisalaisuudesta saa lain 17:19 §:n nojalla kieltäytyä todistamasta, jolleivät asian laatu, todisteen merkitys ja seuraukset sen esittämisestä tai muut olosuhteet sitä vaadi. Myös jäljempänä luvussa 3.2 käsiteltävä anonyymi todistaja saa lain 17:21.1 §:n nojalla kieltäytyä todistamasta siltä osin, kun todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa.

2.3 Todistelumenettely pääkäsittelyssä

Todistelun vastaanotto tapahtuu niin sanottuna vuorokuulusteluna, jossa asianosaiset ja tuomioistuimien kuulustelevat todistajia kukin vuorollaan pää-, vasta- ja uudelleenkuulusteluvaiheessa (Jokela 2015, 289). Vuorokuulustelussa on kyse siitä, että oikeudenkäynnin asianosaiset saavat vuorotella kuulusteluvuoroja. Vuorokuulustelujärjestelmän perusteluna ja tavoitteena on taata mahdollisimman hyvät edellytykset totuuden esille saamiseen. Tuomioistuimen puheenjohtaja keskittyy todistelun seuraamiseen ja arvioimiseen ja voi mahdollisesti puuttua epäasianmukaiseen kuulusteluun. Puheenjohtaja voi myös tarpeen vaatiessa

esittää jo kuulustelun aikana täsmentäviä kysymyksiä, mikäli on kyse epäselvien lausumien selventämisestä. (Pölönen & Tapanila 2015, 178.)

Todistajan pääkuulustelusta vastaa OK 17:49.2 §:n mukaan se osapuoli, joka on nimennyt hänet kuultavaksi. Todistajan nimenneellä asianosaisella on parhaat edellytykset saada esiin saatavilla oleva selvitys, sillä hän tietää, mitä hän haluaa näyttää toteen todistelulla (Helsingin hovioikeuspiiri 2008, 30). Pääkuulustelussa kuultavan henkilön tulee lain 17:48.2 §:n nojalla esittää kertomuksensa oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla. OK 17:48.6 §:ssä säädetään, että tietynlaiseen vastaukseen johdattelevat kysymykset ovat kiellettyjä pääkuulustelussa. Kuultavaa ei myöskään saa kertomuksen aikana aiheettomasti keskeyttää ja esitettävien kysymysten on oltava sellaisia, jotka tukevat hänen oma-aloitteista kertomustaan. Kysymyksillä ei saa sekoittaa todistajan ajatuskulkua. (Jokela 2015, 290.) Pääkuulustelun tavoitteena on mahdollisimman autenttinen ja oma-aloitteinen kertomus, joka vastaa tapahtumien todellista kulkua (Pölönen & Tapanila 2015, 178).

Pääkuulustelun jälkeen kuultavan henkilön nimenneen asianosaisen vastapuoli toimittaa vastakuulustelun (OK 17:48.3 §). Vastakuulustelun tarkoituksena on selvittää, missä määrin pääkuulustelussa esille tullut kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua (Jokela 2015, 292). Vastakuulustelun avulla todistajan kertomusta voidaan täydentää sekä esille voi tulla sellaisia yksityiskohtia, jotka eivät käyneet ilmi edellisessä vaiheessa (Helsingin hovioikeuspiiri 2008, 31). Vastakuulustelu ei ole pakollinen, mutta siihen on aina tarjottava mahdollisuus. Sitä ei kannata pitää, mikäli sillä ei ole tiettyä tavoitetta, kuten jonkin pääkuulustelussa esiin tulleen havainnon kyseenalaistaminen. Mikäli vastakuulustelulla ei ole tavoitetta, se muodostuu vain pääkuulustelun kertaukseksi ja näin ollen palvelee vastapuolen tavoitetta. (Pölönen & Tapanila 2015, 179.)

Vastakuulustelun jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on OK 17:48.2 §:n nojalla oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä. Todistajaa voidaan siis tarvittaessa kuulla uudelleen, jolloin kuulustelussa noudatetaan samaa järjestystä, eli pääkuulustelusta vastannut osapuoli aloittaa kysymysten esittämisen. Tätä kuulustelun kolmatta ja viimeistä vaihetta kutsutaan tarkentavien kysymysten tekemiseksi

tai uudelleenkuulusteluksi. Tämän vaiheen tavoitteena on hakea lisäselvennystä pää- ja vastakuulustelussa esille tulleeisiin teemoihin. Kokonaan uusia teemoja ei siis tässä vaiheessa enää nosteta esille. Tässä vaiheessa myös tuomioistuimen puheenjohtajalla on tilaisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä. (Pölonen & Tapanila 2015, 213–214.)

2.4 Todistajan uhkailu

Todistaja voi joskus joutua tilanteeseen, jossa häntä uhkaillaan siitä syystä, että hän toimii asiassa todistajana. Uhkailulla pyritään usein vaikuttamaan todistajan kertomukseen tai jopa estämään todistaminen kokonaan. (Tuomala 2015, 27.) Tästä syystä oikeudenkäynnin olosuhteet voivat joskus olla sellaiset, ettei todistaja uskalla pelon tai uhkailun vuoksi todistaa. Luvussa 2.2 käsiteltiin useita seikkoja, joiden perusteella todistajalla tai todistelutarkoituksessa kuultavalla asianosaisella on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta. Todistamasta ei kuitenkaan voi kieltäytyä oman henkilökohtaisen turvallisuutensa perusteella, vaikka väkivallan uhka olisi todellinen ja perusteltu (HE 65/2014 vp, 24).

John Anderson on vuoden 2007 kirjoituksessaan ”Gang-Related Witness Intimidation” tutkinut todistajien uhkailun ilmenemismuotoja Yhdysvalloissa, jossa uhkailua esiintyy eniten järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvissä tapauksissa. Uhkailua voi kirjoituksen mukaan esiintyä monella eri tavalla, mutta sen tavoitteena on aina estää todistajaa antamasta lausuntoa tai pyrkiä muuttamaan sitä syytetylle edullisemmaksi. Fyysisellä väkivallalla uhkailu on yleisin keino ja se koetaankin usein pelottavaksi, etenkin jos uhkaajalla on tunnetusti rikollistaustaa. Uhkailua voi ilmetä myös epäsuorasti esimerkiksi niin, että uhkailija ajaa autolla todistajan kodin lähellä ilman syytä tai soittaa tälle nimettömänä puheluita. Myös renkaiden puhkominen, graffitien piirtäminen, tavaroiden heittäminen tai muu omaisuuden turmeleminen ovat yleisiä uhkailumuotoja. Usein myös istunnon aikana esiintyy uhkailua. Tällainen uhkailu voi ilmetä todistajan tuijottamisena, sanallisten tai sanattomien viestien antamisena tai esimerkiksi kuvien ottamisena. Myös pukeutumisella pyritään joskus uhkailemaan; ”Stop snitching” tai ”Not guilty” -lauheet paidassa viittaavat suoraan todistajan uhkailuun. (Anderson 2007, 2.)

Jokelan (2015, 248) mukaan todistajan uhkailun ilmenemismuotoja ja yleisyyttä ei ole Suomessa kattavasti tutkittu. Tämä johtuu siitä, että todistajien kokemien uhkien olemassaoloa ja yleisyyttä on katsottu olevan vaikea selvittää yksittäisten tutkimusten tai rikosilmoitustilastojen perusteella (HE 46/2014 vp, 22). Suuntaa antava mittari uhkailun yleisyyden mittaamiseksi on alla oleva tilasto paikallispoliisin tietoon tulleista uhkailutapauksista.

Ilmoitettu Kpl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
215 Helsinki	11	13	16	16	10	22	24	18	21	29	20	15
806 Itä-Uusimaa	3	8	3	2	1	7	6	11	18	12	5	3
815 Kaakkois-Suomi	2	6	11	9	6	7	23	2	7	12	10	5
818 Länsi-Uusimaa	7	7	7	9	3	13	9	11	8	12	6	6
821 Häme	8	8	12	7	17	8	10	14	12	12	12	3
833 Sisä-Suomi	8	14	19	14	15	17	17	26	22	25	17	15
836 Pohjanmaa	18	10	9	13	20	35	18	16	13	15	14	5
842 Lounais-Suomi	3	6	16	12	10	12	12	30	15	11	15	8
851 Itä-Suomi	15	13	26	24	15	18	17	22	31	24	16	9
863 Oulu	12	3	17	11	6	12	12	7	18	12	10	7
866 Lappi	2	6	3	4	6	9	4	7	8	6	10	4
872 Ahvenanmaa	1	2	1	4	1	2	1	1	1	2	4	4
Ulkomaat	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Paikallispoliisi	90	96	140	126	110	163	153	165	174	172	139	84

Kuva 1. Poliisin tilasto oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta.

Vuonna 2014 oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta tehtiin 172 rikosilmoitusta, kun vastaava luku on ollut esimerkiksi viisi vuotta aiemmin vuonna 2009 vain 110. Vuosina 2010–2014 uhkailun voidaan tilaston perusteella olettaa kasvaneen paljon, joskin luku vuonna 2015 on ollut pienempi. Tänä vuonna tammi-kuusta heinäkuuhun tapauksia on tullut poliisin tietoon jo 84. (Kuva 1.) Tämän kaltaisten tilastojen ongelma on kuitenkin se, että todistajaan kohdistuva uhkailu on pääsääntöisesti piilorikollisuutta, eikä se tule poliisin tietoon (Tuomala 2015, 28). Voidaan olettaa, että poliisin tietoon tulleet tapaukset ovat ”epäonnistuneita” uhkailutapauksia. Sen sijaan onnistuneet uhkailutapaukset eivät ole koskaan tulleet poliisin tietoon, sillä niillä on onnistuttu vaimentamaan todistajat. (Hadley 2006, 11.)

Siitä ei ole saatavilla ajankohtaista tilastotietoa, minkälaisissa rikoksissa uhkailua esiintyy eniten. Arvioita uhkailun yleisyydestä ja ilmenemismuodoista on esitetty paljon. Ensinnäkin keskusrikospoliisin järjestäytyneen rikollisuuden torjuntalinjan päällikkö, rikostarkastaja Ari Karvonen on todennut julkisuudessa, että todistajien uhkailua tapahtuu kaiken tasoisissa rikoksissa, ei pelkästään vakavissa (Turun Sanomat 2015). Uhkailujen on arvioitu useimmiten kohdistuvan rikoskumppaneihin ja samaan rikollisryhmään kuuluviin henkilöihin, joiden epäillään kertoneen jotain viranomaisille (HE 46/2014 vp, 22). Toisekseen uhkailua tapahtuu usein erilaisissa rikollisryhmissä, joiden ilmapiiri estää jäseniä kertomasta viranomaisille esimerkiksi ryhmän tekemistä rikoksista (Tuomala 2013, 28). Tämä on tyyppillistä esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa yleisimmät uhkailutilanteet liittyvät järjestäytyneeseen ja muuhun vakavaan rikollisuuteen (Anderson 2007, 1). Järjestäytyneeseen rikollisuuteen palataan tarkemmin luvussa 4.2.

Mainittakoon tässä yhteydessä muutama Suomessa esiin tullut esimerkki todistajan uhkailusta. Jyväskylässä vuonna 2011 tapahtunut julkisuuteen noussut laukkusurmaksikin kutsuttu tapaus, joka on hyvä esimerkki siitä, minkälaisissa tilanteissa todistajaa uhkaillaan useimmiten. Tapauksessa nuorta naista ja tämän tuoretta aviomiestä puukotettiin, minkä jälkeen nainen kertoi poliisille avoimesti tapahtuneesta ja paljasti myös tekijän henkilöllisyyden. Naisen aviomies sen sijaan syyllistyi perättömään lausumaan väitettyään, ettei tunne puukottajaa. Seurauksena nainen surmattiin kuolettavalla huumeannoksella ja ruumis piilotettiin laukkuun. Surmaajilla epäiltiin olevan kytköksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja teon motiiviksi pääteltiin uhrin ”vasikoiminen” eli asiasta kieliminen. (MTV Uutiset 2011.)

Toinen vastaavalla tavalla julkisuuteen tullut uhkailutapaus tapahtui 2012 Espanjassa, kun nuori suomalaisnainen murhattiin hänen kieltäytyttyään salakuljettamasta huumeita Suomeen. Nainen oli kertonut poliisille asiasta ja Suomeen paluuta suunniteltiin jo suurlähetystön kanssa, mutta nainen oli jostain syystä pälännyt syytettyjen asunnolle poliisin päinvastaisista kehotuksista huolimatta. Pian tämän jälkeen hänet löydettiin murhattuna asunnosta. (Iltalehti 2012.) Kun toinen murhaajista oli myöhemmin pidätetty tapauksen johdosta, hänen sellinsä seinästä oli löytynyt teksti: ”Taitaapi tulla elinkautinen. Vaan enpä tekis toisin vaikka

voisin. Vasikka on vasikka...Ja nyt kuollut vasikka.” (Iltasanomat 2013.) Näin olen tässäkin tapauksessa motiivina oli uhrin ”vasikoiminen”.

3 Todistajan suojele

Vaikka todistaminen on laissa säädetty kansalaisvelvollisuus ja muun muassa perättömän lausuman antaminen on ankarasti sanktioitu, niin vastapainoksi yhteiskunnan tehtävä on pidettävä huolta myös todistajan oikeuksista ja turvallisuudesta (Tuomala 2013, 21). Tämän vuoksi todistajan suojele on yksi todistelulainsäädäntöön kiinteästi liitetty kysymys (HE 46/2014 vp, 16). Todistajan suojelella tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joilla pyritään varmistamaan, että oikeudenkäytössä kuultava henkilö saa kertoa tietonsa oikeudessa vapaasti ja ilman ulkopuolista painostusta tai uhkaa (HE 190/2002 vp, 4). Varsinaisen todistajan lisäksi suojele tarpeessa voivat olla muutkin oikeudenkäytössä kuultavat henkilöt sekä joissain tapauksissa myös heidän läheisensä (Jokela 2008, 503).

Todistelun lähtökohtana on se, että asianosaiset ja todistajat ovat yhtä aikaa läsnä istunnossa ja todistaja esiintyy omalla nimellään sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä (HE 190/2002 vp, 16 & HE 46/2014 vp, 37). Joskus oikeudenkäynnin olosuhteet ovat sellaiset, että näitä todistelun yleisiä periaatteita joudutaan rajoittamaan, jotta todistajan turvallisuus ja todistelusta saatu näyttö saataisiin varmistettua. Todistajansuojelela koskeva lainsäädäntö jakautuu kolmeen ryhmään; prosessi- ja rikosoikeudellisiin sekä muihin suojelekeinoihin (HE 65/2014 vp, 4). Seuraavaksi esitellään näitä keinoja sekä vuoden 2016 alusta mahdolliseksi tullutta anonyymia todistelua.

3.1 Prosessioikeudelliset keinot

Joskus on tarpeen soveltaa jotakin todistajansuojelekeinoja, jotta voidaan välttää yhteys jonkun asianosaisten ja todistajan välillä. (HE 190/2002 vp, 16). Konkreettiseen kuulemis- tai todistelutilanteeseen ja kuultavan yhteystietoihin liittyviä to-

distajansuojelukeinoja kutsutaan prosessioikeudellisiksi keinoiksi. Prosessioikeudellisen suojelukeinon muodostavat erilaiset erottamisen muodot, joilla pyritään välttämään yhteyttä todistajan ja syytetyn tai muun uhkailijan välillä (Rautio & Frände 2016, 289). Nämä suojelukeinot ovat toimenpiteitä, jotka edellyttävät sitä, että uhka on todellinen sekä uskottava ja suojan tarpeelle on olemassa konkreettinen syy (HE 190/2002, 27).

Ensisijainen prosessioikeudellinen todistajansuojelukeino on kuulustelun järjestäminen siten, että todistajan ja syytetyn näköyhteys peitetään esimerkiksi sermin avulla (Rautio & Frände 2016, 290). Tästä kuulemismuodosta on säädetty OK 17 luvun 51 §:n 1 momentissa, jonka mukaan oikeudenkäynnissä kuultavaa henkilöä voidaan kuulla näkösuojan takaa, jos menettely on tarpeen kuultavan suojelemiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta tai kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää. Tätä kuulemismuotoa voidaan momentin mukaan soveltaa myös silloin, jos todistajaa häiritään tai koetetaan eksyttää tämän puheessa tai jos hän on muusta syystä erityisen suojan tarpeessa.

Jos näkösuojan takaa kuuleminen ei riitä uhan torjumiseksi, todistajaa voidaan edellä mainituin edellytyksin kuulla OK 17:51.1 §:n nojalla myös asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta. ”Muu henkilö” säännöksessä viittaa todistajan kuulustelua häiritsevään henkilöön tai ryhmään (LaVM 30/2002 vp, 4). Tuomioistuimen tulee tehdä tilanteesta kokonaisarviointi, jossa arvioidaan uhan laatu, todistajan merkitys käsiteltävässä asiassa, todistajan kertomuksen luotettavuus ja salista poistettavan asianosaisen oikeuksien turvaaminen. Kuulemista asianosaisen läsnä olematta ei voida mahdollistaa vain todistajan aiheettoman turvatomuuden tunteen perusteella tai mukavuussyistä, mutta hänelle ei ole asetettu myöskään kohtuutonta näyttövaatimusta. (HE 190/2002, 17 & 28.) Tietyissä tapauksissa perusteltu ja uskottava kertomus uhasta voi riittää (Rautio & Frände 2016, 291).

Asianosaiselle on kuitenkin lain 17:51.2 §:n nojalla varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Tämä voidaan järjestää usealla eri tavalla tilanteesta riippuen. Kuuleminen voidaan järjestää esimerkiksi niin, että asianosainen poiste-

taan istuntosalista todistajan kuulustelun ajaksi ja hänelle voidaan järjestää teknisin apuvälinein joko kuuntelu- tai katselumahdollisuus istuntosaliin. Tämän jälkeen hän palaa istuntosaliin, jossa hänellä on mahdollisuus esittää tuomioistuimelle, mitä hän haluaa todistajalta kysyttävän. Asianosainen ja kuultava henkilö ovat näin ollen vuorotellen salissa, eikä heidän tarvitse kohdata kasvotusten. Jos asianosaisella on asiamies, kuuleminen voidaan hoitaa niin, että asiamies esittää tarpeelliseksi näkemänsä kysymykset vastaajan ollessa istuntosalin ulkopuolella. (HE 190/2002, 28.)

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista tai todistajaa voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin nojalla kuulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Tätäkin keinoa on käytettävä ensisijaisesti, sillä kyseessä on asianosaisen kannalta lievempi menettelytapa kuin edellä mainittu istuntosalista poistaminen. Tarve tällaiseen kuulemismuotoon on myös esimerkiksi silloin, kun henkilö ei voi esimerkiksi turvallisuuteensa tai terveyteensä liittyvistä syistä saapua käräjäoikeuteen tai asuu toisella paikkakunnalla. (Oikeusministeriö 2012, 147.)

Jäljempänä luvussa 3.2 käsitellään anonyymiä todistelua, joka mahdollistaa rikosprosessissa todistavan henkilön yhteystietojen sekä nimen salaamisen koko oikeusprosessin ajan. Silti jo ennen anonyymin todistelun käyttöönottoa todistajan yhteystiedot on voitu salata useassa eri vaiheessa (HE 65/2014 vp, 6). Ensinnäkin rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain (689/1997) 5:3.2 §:n nojalla todistajan yhteystiedot ilmoitetaan haastehakemuksessa tai valituskirjelmässä tuomioistuimelle soveltuvalla tavalla. Janssonin (2005, 41) mukaan tällä pyritään siihen, ettei syytetty saa todistajan yhteystietoja selville asiakirjoista.

Todistajan yhteystiedot on mahdollista salata myös esitutkinnassa. Asianosaisella on lähtökohtaisesti viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 3 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Kuitenkin pykälän 2 momentissa luetellaan muutamia poikkeustilanteita, joissa asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei tätä oikeutta ole. Muun muassa 2 momentin 7

kohdan mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei ole oikeutta saada todistajan salassa pidettäviä osoite-, puhelin- tai muita vastaavia yhteystietoja, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan turvallisuutta, etuja tai oikeuksia.

3.2 Anonyymi todistelu

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua uudistettiin vuoden 2016 alussa, ja uudistuksen periaatteellisesti merkittävin muutos liittyy anonyymiin todistamiseen (Pölönen & Tapanila 2015, 395). Uudistuksen myötä todistajaa voidaan OK 17:33.1 §:n nojalla kuulla niin, että hänen henkilöllisyytensä sekä yhteystietonsa eivät paljastu missään rikosprosessin vaiheessa. Anonyymi todistelu tulee kuitenkin kyseeseen vain harvoissa tilanteissa – lähtökohtana on yhä se, että todistajat esiintyvät omilla nimillään oikeusprosessin ajan. Menettely on mahdollinen niissä harvoissa poikkeustilanteissa, joissa se katsotaan välttämättömäksi asian tärkeän selvittämisen intressin ja todistajaan kohdistuvan vakavan uhan vuoksi (HE 46/2014 vp, 37.) Anonyymien todistelun käyttämisen tulee olla poikkeuksellista myös sen takia, että se merkitsee poikkeusta eräistä oikeudenkäyntimenettelyä koskevista periaatteista (LaVM 19/2014 vp, 9).

Anonymiteettiä tuetaan tarpeen mukaan myös muilla prosessioikeudellisilla toimenpiteillä. Anonyymiä todistajaa voidaan OK 17:53.1 §:n nojalla kuulla istunnossa näkösuojan takaa, videoneuvottelun avulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta tai vastaajan läsnä olematta. Myös todistajan ääni on momentin nojalla mahdollista muuntaa siten, ettei häntä voida tunnistaa sen avulla. Näin ollen anonyymi todistelu toteutuu rikosprosessin yhteydessä ja vaikuttaa siinä käytettyihin menetelmiin. Esimerkki täydellisen anonymiteetin toteutumisesta on järjestely, jossa todistajaa kuullaan toisesta huoneesta videoyhteyden avulla ja hänen äänensä on muokattu. (Tuomala 2013, 36.) Todistelussa käytetään tapauskohtaisesti niitä suojelukeinoja, jotka ovat välttämättömiä anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi (oikeusministeriö 2012, 211).

Menettelyn tarkkuudesta ja salaisuudesta kertoo esimerkiksi Päijät-Hämeen käräjäoikeuden ohje anonyymistä todistelusta päättämiseen. Ohjeiden mukaan ha-

kemus tulee toimittaa asian puheenjohtajalle ”kädestä käteen suljetussa kirjekuoressa”. Anonymiksi todistajaksi vaadittavan henkilön henkilötietoja ei saa mainita hakemuksessa, vaan siinä tulee käyttää esimerkiksi kirjaimia NN. Mitään anonyymiin todisteluun liittyviä asiakirjoja ei saa toimittaa sähköisesti edes sisäisellä postilla. Myöskään puhelimia ei saa käyttää asiaan liittyvissä tapaamisissa eikä istuntotilassa. Kaikki menettelyyn liittyvät asiakirjat on pidettävä hyvässä säilytyksessä ja niitä ei saa jättää työpöydälle vartioimatta. Varsinainen istunto suositellaan järjestämään käräjäoikeuden neuvottelutilassa tai poliisilaitoksella olevassa istuntotilassa, jonne ulkopuolisilla ei ole mahdollisuutta nähdä esimerkiksi ikkunoiden kautta. Pääasia on, että kuultava kuljetetaan tiloihin huomaamattomasti. Istuntoon ei päästetä yleisöä eikä asiaa kuuluteta. (Liite 1.)

3.2.1 Anonymiteetin edellytykset

Anonymiteettiä hakee ensisijaisesti syyttäjä, mutta oikeus hakea on myös syyteyllä tai rikoksesta epäillyllä. Päätöksen asiassa tekee käräjäoikeus, joka ennen ratkaisuaan tutkii, ovatko anonymiteetin myöntämisen edellytykset olemassa. (HE 46/2014 vp, 37–38.)

Anonymiteetin myöntämiselle on kaksi edellytystä, joista molempien on toteuduttava, jotta anonyymiin todisteluun voidaan suostua (HE 46/2014 vp, 125). Ensinnäkin anonyymien todistelun on oltava rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain 5 luvun 11 a §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla välttämätöntä todistajan tai hänen läheisensä henkeen tai terveyteen kohdistuvan vakavan uhan torjumiseksi. Anonyymi todistaminen voi siis tulla kyseeseen vain niissä tapauksissa, joissa muut todistajansuojelukeinot eivät ole riittäviä todistajan tai tämän läheisen suojelemiseksi. Todistajalla on oltava objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä joutuvansa vakavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi. (HE 46/2014 vp, 128.) Anonyymista todistelusta on oltava tosiasiallista hyötyä todistajan suojelemiseksi (Siltanen 2016, 22).

Rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain 5 luvun 11 a §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan anonyymi todistaminen voi tulla kyseeseen silloin, kun rikoksen

enimmäisrangaistus on vähintään kahdeksan vuotta. Kahdeksan vuoden enimmäisrangaistus on säädetty esimerkiksi törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä huumausainerikoksesta ja törkeästä ihmiskaupasta (HE 46/2014 vp, 37). Anonyymi todistaminen voi tulla kyseeseen myös esimerkiksi ihmiskaupaan ja törkeään paritukseen liittyvissä tapauksissa, vaikka enimmäisrangaistus on kuuden vuoden vankeus (Oikeusministeriö 2015). Tätä on perusteltu sillä, että tällaiset rikokset liittyvät usein järjestäytyneeseen ja muuhun vakavaan rikollisuuteen (Siltanen 2016, 22).

3.2.2 Anonyymi todistelu ja syytetyn oikeudet

Anonyymi todistaminen voidaan Pölösen (2015, 396) mukaan nähdä tasapainoiluna asianosaisen oikeusturvan ja todistajan suojaamisen välillä. Ongelmaksi muodostuu anonyymien todistelun sovittaminen syytetyille kuuluvaan oikeuteen esittää todistajalle kysymyksiä myös tämän luotettavuuteen vaikuttavista seikoista. Anonyymistä todistamisesta päättäessä täytyy siis miettiä, onko asian selvittäminen niin tärkeää, että näistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusperiaatteista voidaan tinkiä. (Jokela 2015, 256.)

Prosessioikeudellisten todistajansuojelukeinojen käyttämisessä täytyy ottaa huomioon myös syytetyn oikeudet. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla koskee oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Artiklan 3d kohdan nojalla syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulusteluttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen vastaa siis se, että rikoksesta syytetyllä sekä tuomioistuimella on tiedossaan todistajan henkilöllisyys (The Crown Prosecution Service 2016). Rikoksesta epäillyn ja todistajan oikeuksien voidaan näin ollen katsoa olevan ikään kuin vastakkain. Toisaalta syytetyllä on oikeus tietää todistajan henkilöllisyys ja toisaalta todistajalla on oikeus pysyä tuntemattomana silloin, kun hänen tai hänelle läheisen henkilön henki tai terveys on uhattuna. (Jansson 2005, 58.)

Viime vuosina todistajan asemaan ja oikeuksiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota, mikä on johtanut myös siihen, että edellä mainittua artiklaa ei tulkita

enää niin kirjaimellisesti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut ratkaisuisaan linjan, jonka mukaan 6 artiklan 3d kohtaa ei olla rikottu, mikäli syytetylle on annettu mahdollisuus kuulustella anonyymiä todistajaa rikosprosessin jossain vaiheessa. Linjaus on tullut esille esimerkiksi ennakkotapauksessa Delta vs Ranska, 19.12.1990 A 1990. Syytetty oli tuomittu ryöstöstä kolmen vuoden vankeusrangaistukseen ja tuomio oli annettu sellaisten tietojen perusteella, jotka poliisi oli saanut kahdelta henkilöltä. Nämä henkilöt eivät kuitenkaan saapuneet tuomioistuimeen kuultaviksi kutsusta huolimatta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuintäen katsoi, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta oli rikottu, sillä syytetyllä ei ollut missään vaiheessa oikeutta kuulustella heitä.

3.3 Rikosoikeudelliset keinot

Prosessioikeudellisten keinojen lisäksi todistajaa voidaan suojella myös joillakin rikosoikeudellisilla keinoilla. Ensinnäkin todistajan uhkaaminen on kriminalisoitu rikoslaissa, mikä on omiaan alentamaan syytettyjen uhkailukynnystä. Myös lähestymiskieltoa voidaan hyödyntää tapauksissa, joissa oikeudenkäynnissä kuultava henkilö tarvitsee suojelua (HE 41/1998 vp, 9–10).

3.3.1 Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen

Lakivaliokunta on todennut mietinnössään LaVM 3/1998, että todistajien halukkuus saapua oikeudenkäyntiin on vähentynyt juurikin heihin kohdistuvan uhkailun takia (LaVM 3/1998, 12). Ennen kaikkea tämän syyn vuoksi oikeudenkäytössä kuultavan henkilön uhkaaminen kriminalisoitiin laissa vuonna 1998 (Tuomala 2013, 63). Nykyisin rikoslain 15 luvun 9 §:n 1 momentissa on kaksi kohtaa, joista ensimmäisessä kielletään ennen kuulemista tapahtuva uhkailu ja väkivalta ja toisessa sellainen, joka tapahtuu lausunnon antamisen jälkeen. Pykälän 2 momentissa säädetään, että tekijä on tuomittava oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. Pykälä sisältää myös toissijaisuuslausekkeen, joten sitä sovelletaan, mikäli teosta ei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta.

Ennen oikeudenkäyntiä tapahtuva uhkailu on kiellettyä rikoslain 15 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla. Sen mukaan henkilö ei saa väkivallalla tai uhkauksella yrittää estää toista antamasta lausuntoa oikeudenkäynnissä tai vaikuttaa tai yrittää vaikuttaa lausunnon sisältöön. Säännös koskee myös esitutkintaa, poliisitutkintaa sekä muita niihin rinnastettavaa viranomaismenettelyä. Teon rangaistavuuden edellytys on, että tekijä joko nimenomaisesti pyrkii estämään kuulemisen tai vaikuttamaan lausunnon sisältöön tai ainakin ymmärtää sen tekonsa varsin todennäköiseksi seuraukseksi (HE 6/1997 vp, 39 & 41.) Varsinaisen todistajan lisäksi myös esimerkiksi asianosaisten ja kanssavastajien uhkailu on pykälän nojalla kielletty (Jansson 2005, 36).

Väkivallan tai uhkauksen ei tarvitse kohdistua todistajaan itseensä, vaan se voi kohdistua myös esimerkiksi kuultavalle läheiseen ihmiseen. Väkiältä voi ilmetä pahoinpitelyä, mutta myös muut väkivallan ilmenemismuodot ovat rangaistavia, kuten toisen omaisuuden särkeminen. Uhkauskin voi olla mikä tahansa oikeudeton painostuskeino tai se voi kohdistua esimerkiksi todistajan taloudellisiin etuihin. Joka tapauksessa edellytyksenä on, että väkivallalla tai uhkailulla pyritään vaikuttamaan kuultavaan henkilöön ja tämän lausuntoon. (HE 6/1997 vp, 39.) Rangaistusta määrätessä keskeisessä asemassa on käytetyn väkivallan tai uhkauksen vakavuus (Frände, Matikkala, Tapani, Tolvanen, Viljanen & Wahlberg 2006, 46).

Korkein oikeus on tapauksessaan KKO 2012:57 katsonut, että oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen ei tullut kyseeseen. Tapauksessa henkilö oli lähettänyt kanssavastajilleen kirjeet, joissa hän oli vaatinut heitä muuttamaan esitutkinassa antamiaan lausuntoja. Kirjeissä henkilö uhkasi kertoa kanssasyytetyistään istunnossa sellaisia asioita, joiden johdosta nämä saisivat ehdottomat vankeusrangaistukset. Kirjeet eivät kuitenkaan olleet tulleet heidän tietoonsa ennen oikeudenkäytössä annettavaa lausumaa. Korkein oikeus on katsonut, että rikoslain 15:9.1 §:ä tulee tulkita niin, että teon rangaistavuus edellyttää uhkauksen tulemista lausunnonantajan tietoon. Uhkaus ei voinut saavuttaa kohdettaan ja näin ollen sillä ei voinut olla vaikutusta lausuntoon. Tämän perusteella korkein oikeus katsoi, etteivät oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen tunnusmerkistöt täyttyneet.

Rikoslain 15 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdassa on kyse oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaamisesta lausunnon antamisen jälkeen. Näin ollen kyse on väkivaltaista tai sillä uhkaamisesta kostoksi kuulemisen johdosta. Tässäkin tapauksessa rangaistavaa on se, jos uhka kohdistuu kuultavaan itseensä tai häneen läheisessä suhteessa olevaan henkilöön (LaVM 3/1998, 12). Toisin kuin momentin 1 kohdassa, 2 kohdassa kyseessä on oltava nimenomaan väkivalta tai sillä uhkaaminen (Frände ym. 2006, 50). Kuten edellä mainittiin, pykälä sisältää toissijaisuuslausekkeen ja rikoksen enimmäisrangaistus on kolme vuotta. Näin ollen esimerkiksi lievä pahoinpitely ja laitton uhkaus sisältyvät kyseessä olevaan rikokseen. Sen sijaan törkeä pahoinpitely ankarammin rangaistavana syrjäyttää tämän rikoksen. (Jansson 2005, 37.)

Jansson (2005, 37-38) mainitsee tapausesimerkin, jossa on tapahtunut sekä oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaamisen että törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit täyttävät rikokset. Tapauksessa henkilö oli todistanut esitutkinnassa toista vastaan, minkä jälkeen neljän henkilön seurue tuli uhkailemaan häntä. Uhkailijat ilmoittivat ampuvansa todistajan autossaan olevalla haulikolla, mutta sen jälkeen luopuivat aikeesta ja totesivat toteuttavansa ampumisen myöhemmin. Pari viikkoa myöhemmin henkilö törmäsi samoihin miehiin, joista yksi löi tämän tajuttomaksi metalliputkella. Henkilö joutui sairaalahoitoon, koska hänen korvalehtensä irtosi ja päähän tullut haava tarvitsi 17 tikkiä. Tässä tapauksessa ensimmäinen uhkailu oli oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaamista ja toinen täytti törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit.

3.3.2 Lähestymiskielto

Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998, myöhemmin lähestymiskieltolaki) 1 §:n 1 momentin mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen, tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Kiellon määrääminen edellyttää, että henkilöön kohdistuvan uhan voidaan perustellusti katsoa olevan todellinen. Vaaran olemassaolo arvioidaan aina tapauskohtaisesti ja objektiivisesti. Arvioinnissa on otettava huomioon asianosaisten olosuhteet, häirinnän tai uhan laatu sekä todennäköisyys ja toistuvuus. Vaaran ei tarvitse olla suoranaista fyysistä uhkaa, vaan se voi

ilmetä myös muilla tavoin, kuten kotirauhan häirinnällä tai esimerkiksi seuraamisella. (HE 41/1998 vp, 9–10.) Esimerkiksi aiemmin samaan henkilöön kohdistunut rikos, kuten kotirauhan rikkominen, on selvä todiste siitä, että todellinen riski on olemassa (Frände ym. 2006, 375).

Perusmuotoiseen lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa lähestymiskieltoain 3 §:n 1 momentin mukaan tavata, seurata tai tarkkailla suojeltavaa henkilöä. Myös yhteyden ottaminen tai sen yrittäminen on kiellettyä. Perusmuotoinen lähestymiskielto voidaan pykälän 2 momentin mukaan määrätä myös perheen sisäisesti. Tällöin kieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojeltu henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän myöskään saa palata sinne (HE 144/2003 vp, s.17). Jos perusmuotoinen lähestymiskielto ei ole riittävä, kielto voidaan määrätä lähestymiskieltoain 3 §:n 3 momentin nojalla myös laajennettuna, jolloin se koskee myös oleskelua suojattavan henkilön vakituisen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai erikseen määritellyn muun oleskelupaikan läheisyydessä. Myös perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna (HE 144/2003 vp, s.17).

Lähestymiskieltoain 7 §:n 1–2 momenttien mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi kerrallaan ja se voidaan vuoden jälkeen uudistaa enintään kahdeksi vuodeksi. Uudistamiskertoja ei ole rajoitettu laissa, mutta uudistuksen myötä kiellon tarpeellisuus ja sisältö tulevat uudelleen harkittaviksi (HE 41/1998 vp, 22). Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2014:68 lähestymiskiellon uudistamiseen ei katsottu olevan syytä. Tapauksessa lapsen isä oli äidin hakemuksesta määrätty laajennettuun lähestymiskieltoon lasta kohtaan, sillä tämä oli vaatinut lapselle islamilaista kasvatusta sekä sitä, että kasvatusta tapahtuisi Algeriassa. Laajennettu lähestymiskielto uudistettiin monta kertaa. Viimeisimmän kiellon päätyttyä äiti haki laajennettua lähestymiskieltoa niin, ettei lapsen isällä olisi oikeutta ottaa yhteyttä lapseensa tai tämän äitiin. Sekä käräjä-että hovioikeus katsoivat, että lähestymiskiellon perusteet olivat yhä olemassa. Sen sijaan korkein oikeus katsoi, että uudistamiselle ei ollut edellytyksiä. Tätä päätöstä korkein oikeus perusteli muun muassa siten, että olosuhteet ovat muuttuneet runsaasti siitä, kun lähestymiskielto määrättiin ensimmäisen kerran. Tästä kertoo muassa lapsen isän uusi perhetilanne ja se, ettei hän ole yrittänyt tavata

tai lähestyä lasta yli kymmeneen vuoteen. Näin ollen äidin pelkoa ei voitu katsoa enää todelliseksi.

3.4 Muut todistajansuojelukeinot

Edellä käsiteltyjen prosessi- ja rikosoikeudellisten keinojen lisäksi todistajaa voidaan suojella myös muilla keinoilla. Muita keinoja todistajan suojelemiseksi ovat muun muassa poliisin valtuudet suojata henkilöitä häiriöiltä ja rikoksilta sekä esimerkiksi tietojen luovuttamiskiellot (Jokela 2015, 249). Näiden lisäksi tässä luvussa käsitellään muun muassa todistajalle annettavaa ohjeistusta ja tukea oikeudenkäyntiin liittyen sekä keinoja, joilla oikeudenkäynnin olosuhteet voidaan tehdä todistajalle miellyttävämmiksi.

3.4.1 Poliisin mahdollisuudet suojella todistajaa

Poliisilaki (872/2011) mahdollistaa useita eri keinoja, joilla todistajan häiritsemistä tai uhkaamista pystytään lyhytaikaisesti estämään. Esimerkiksi lain 2 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla poliisilla on oikeus poistaa paikalta henkilö, jonka uhkausten tai muun käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, että hän syyllistyisi rikokseen. Tämän lisäksi pykälän 3 momentissa säädetään, että poliisi voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa 1 momentissa tarkoitetun rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi. Poliisilla on myös lain 2 luvun 5 §:n 1–2 momenttien nojalla oikeus poistaa koti- tai julkisrauhan suojaamasta tilasta henkilö, joka tunkeutuu tai toista harhauttamalla menee sinne ilman laillista oikeutta. Pykälän 3 momentti mahdollistaa häiritsijän säilöön ottamisen enintään 12 tunniksi, jos voidaan olettaa, että häiriö jatkuu poistamisesta huolimatta.

3.4.2 Tietojen luovuttamiskiellot ja turvakielto

Henkilöllä on väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009, myöhemmin väestötietolaki) 4 luvun 35 §:n 1

momentin mukaan oikeus kieltää omansa, samassa taloudessa asuvan puolisonsa sekä huollossaan olevan lapsensa osoitteen ja muiden yhteystietojen luovuttaminen. Henkilö voi kieltää tietojensa luovuttamisen muun muassa suoramarkkinointiin, asiakasrekisterin päivittämiseen tai esimerkiksi sukututkimuksiin (Maistraatti 2016). Kiellosta huolimatta tietoja voidaan kuitenkin luovuttaa lain 31 §:n mukaiseen toimintaan, jossa tietoa käytetään henkilön oikeuksien tai velvollisuuksien toteuttamiseksi.

Henkilö voi väestötietolain 36 §:n 1 momentin nojalla hakea turvakieltoa, jos hänellä on perusteltu ja ilmeinen syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi. Turvakielto tallennetaan väestötietojärjestelmään, minkä jälkeen henkilön kotikunta- tai osoitetietoja ei anneta muille kuin viranomaisille, joilla on tiedon saantiin laissa erikseen säädetty oikeus (Maistraatti 2016). Viranomainen ei kuitenkaan saa lain 37 §:n nojalla luovuttaa turvakielton kohteena olevia tietoja eteenpäin tai antaa niitä sivullisten käsiteltäviksi, jollei laissa toisin säädetä. Myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 6 luvun 24 §:n 1 momentin 31 kohdan nojalla tällaiset tiedot ovat salassa pidettäviä.

Turvakielto voi väestötietolain 36 §:n 3 momentin mukaan olla ensimmäisen kerran voimassa enintään viisi vuotta ja sen voimassaoloa voidaan tämän jälkeen hakemuksesta jatkaa kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Turvakielto voidaan erityisestä syystä määrätä myös toistaiseksi voimassa olevaksi. Tämä mahdollisuus koskee lähinnä sellaisia henkilöitä, jotka tarvitsevat turvakieltoa ammattinsa vuoksi. Esimerkiksi poliisit, vanginvartijat, syyttäjät tai tuomarit saattavat olla ammattinsa puolesta pidemmän turvakielton tarpeessa. (HE 142/2012 vp, 11.)

Korkeimman hallinto-oikeuden tuoreessa ratkaisussa KHO 7.11.2016/4671 on käsitelty turvakieltoa ja sen myöntämisen edellytyksiä. Tapauksessa maistraatti on myöntänyt äidille ja tämän lapselle turvakielton. Lapsen isä on myöhemmin oikaisuvaatimuksessaan vaatinut, että lapsen turvakielto poistettaisiin. Maistraatti hyväksyi oikaisuvaatimuksen, mutta hallinto-oikeus kumosi sen myöhemmin. Tästä seurauksena lapsen isä valitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Kor-

kein hallinto-oikeus katsoi, että mikäli lapsen turvakielto poistetaan, niin myös samassa taloudessa asuvan äidin suoja katoaa osittain. Näin ollen tapauksessa tuli ratkaistavaksi, ovatko äidille myönnetyn turvakiellon edellytykset olleet alun perinkään olemassa. Lapsen isälle oli aiemmin määrätty lähestymiskielto äidin kokeman häirinnän perusteella. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan turvakielto on tarkoitettu poikkeukselliseksi menettelyksi, jota ei voida määrätä pelkästään henkilön häirityksi tulemisen kokemuksen perusteella. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että äidille myönnettävälle turvakiellolle ei ollut edellytyksiä, joten sitä ei tule asettaa myöskään lapselle. Näin ollen aikaisempi maistraatin oikaisupäätös turvakiellon kumoamisesta saatettiin voimaan.

3.4.3 Todistajantuki ja rikosuhripäivystys RIKU

Todistajantukitoiminta on oikeudenkäyntiin liittyvää toimintaa, jolla tuetaan todistajan suojelua. Tällä tarkoitetaan sitä, että todistajalle kerrotaan tämän oikeudenkäyntiin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista sekä häntä tuetaan muissa oikeudenkäyntiin liittyvissä asioissa. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 1.) Suomessa todistajantukitoiminnasta vastaa Rikosuhripäivystys eli RIKU, joka on muun muassa Suomen Punaisen Ristin ja Mannerheimin lastensuojeluliiton ylläpitämä toiminta. Toiminnan pääasiallinen tarkoitus on rikoksen uhrin aseman parantaminen, mutta sen lisäksi se tarjoaa todistajalle tukea ja käytännön neuvoja. Todistaminen on useimmille uusi ja ainutkertainen kokemus, joten RIKU tarjoaa oikeudenkäyntiin kutsutulle todistajalle mahdollisuuden keskustella ja kysellä mieltä askarruttavista asioista. Joissain tapauksissa RIKU:n kautta voi myös saada tukihenkilön mukaan oikeudenkäyntiin. Tukihenkilön tehtävä on kertoa todistajalle tämän oikeuksista ja velvollisuuksista ja hänen kanssaan voi vapaasti keskustella todistamisen herättämistä tunteista. (Rikosuhripäivystys 2016.)

Esimerkiksi Ruotsissa todistajantukitoiminta on vakiintunutta ja valtakunnallistunutta. Ruotsin hallitus on katsonut tukitoiminnan tärkeimmiksi tavoitteiksi muun muassa sen, että todistajan perusturvallisuus on taattu silloin, kun hän on odottamassa istunnon alkamista. Toinen tärkeä tavoite hallituksen mukaan on, että todistajalla on oikeudenkäynnin jälkeen mahdollisuus saada apua ja vastauksia siellä mahdollisesti heränneisiin kysymyksiin. (Regeringens proposition

2000/01:79, 24.) Myös Ruotsissa todistajan on mahdollista saada ilmainen tukihenkilö oikeudenkäyntiin. Tukihenkilö auttaa todistajaa muun muassa lomakkeiden täytössä, vahingonkorvausten hakemisessa sekä tarpeen vaatiessa esimerkiksi psykologisen avun hakemisessa. (Brottsofferjouren 2016).

3.4.4 Olosuhteet tuomioistuimessa

Oikeudenkäynti voidaan järjestää niin, että se olisi pelkäävän todistajan kannalta mukavampi (Tuomala 2013, 25). Pääsääntöisesti todistajat odottavat ennen istuntoa vuoroaan muiden asianosaisten kanssa samassa yleisöaulassa. Pelkäävälle todistajalle on kuitenkin joissain tapauksissa järjestetty mahdollisuus odottaa vuoroa muualla, esimerkiksi syyttäjien huoneessa tai todistajia varten rakennetussa erillisessä odotustilassa. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 18.)

Tuomioistuinten turvatarkastuksista annettu laki (1121/1999) on säädetty ylläpitämään yleistä turvallisuutta tuomioistuimissa. Lain 1 §:n mukaan tuomioistuimessa voidaan järjestää turvatarkastuksia turvallisuudesta huolehtimiseksi. Lain 5 §:ssä säädetään, että tuomioistuimeen saapuva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat saadaan tarkistaa käyttäen metallinilmaisinta tai muuta teknistä laitetta. Turvatarkastukset tulevat kysymykseen istunnoissa, joissa voidaan olettaa syntyvän väkivaltaisia tilanteita. Tällaisiin tilanteisiin voidaan varautua esimerkiksi järjestäytyneitä tai muuta vakavaa rikollisuutta koskevissa tapauksissa, joissa todistajiin saattaa kohdistua kostotoimenpiteitä. (HE 3/1999 vp, 5–6.)

4 Todistajansuojeluohjelma

Aiemmissa luvuissa käsitellyillä perinteisillä todistajansuojelukeinoilla pystytään suojelemaan todistajaa lähinnä esitutinnan ja konkreettisen oikeudenkäynnin ajan. Joissain tapauksissa nämä keinot eivät kuitenkaan ole riittäviä todistajaan

kohdistuvan uhan torjumiseksi ja suojelua tarvitaan myös oikeudenkäynnin jälkeen. Etenkin järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvissä tapauksissa todistaja kohtaa lähes poikkeuksetta jatkuvaa ja todellista uhkailua ja on näin ollen täysimittaisen suojelun tarpeessa. (Bakowski 2013, 1.) Anonyymilla todistelulla voidaan mahdollistaa suojelu myös pidemmälle ajalle, mutta siitäkään ei ole hyötyä silloin, kun uhatun henkilön henkilöllisyys on joka tapauksessa pääteltävissä esimerkiksi hänen antamiensa tietojen tai asiakirjojen perusteella (HE 65/2014 vp, 6). Tällaisissa tilanteissa henkilö voidaan ottaa suojeltavaksi rikosprosessista erilliseen todistajansuojeluohjelmaan.

Todistajansuojeluohjelman 1 §:ssä säädetään, että todistajansuojeluohjelma on poliisin yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa toteuttama ohjelma, jossa henkilöä suojellaan henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta ja laittomalta uhalta. Ohjelma on lain 2 §:n 1 momentin mukaan tarkoitettu nimenomaan niihin tilanteisiin, joissa uhkaa ei voida torjua muilla toimenpiteillä. Näin ollen kyseessä on viimesijainen toimenpide todistajan suojelemiseksi ja ensisijaisesti tulee aina selvittää, voitaisiinko uhka torjua joillain muilla toimenpiteillä ilman, että suojeltavan päivittäinen elämä häiriintyisi liikaa (HE 65/2014 vp, 31–32.) Joissain tapauksissa todistajansuojeluohjelman aloittaminen voi olla ainoa keino mahdollistaa, että todistaja voi kertoa tietonsa pelkäämättä (sisäministeriö 2012).

Todistajansuojeluohjelman periaatteena on, että suojeltava pystyy sen sisältämistä poikkeuksellisista järjestelyistä huolimatta elämään mahdollisimman normaalia ja itsenäistä elämää (HE 65/2014 vp, 31). Jokainen todistajansuojeluohjelma on yksilöllinen. Kunkin suojelutapauksen yksittäiset toimenpiteet ja sisältö arvioidaan aina tapauskohtaisesti, mutta laissa määritellään toiminnan yleisistä reunaehdoista. (Sisäministeriö 2015.) Käytännössä todistajansuojeluohjelma tarkoittaa, että suojeltava henkilö sijoitetaan uhkailijoiden ulottumattomiin uuden asuinpaikan, henkilöllisyyden ja muiden toimenpiteiden turvin (Lardot & Colin 2012).

4.1 Todistajansuojeluohjelman tarve Suomessa

Todistajien uhkailu sekä ennen oikeudenkäyntiä että sen jälkeen on yleistynyt Suomessa viime vuosina, ja uhkaukset ovat lisääntyneen järjestäytyneen ja valtioiden rajat ylittävän rikollisuuden myötä entistä vakavammin otettavia (sisäministeriön muistio 12.2.2012). Vaikka hyvin vakavia uhkailutapauksia tapahtuu Suomessa harvoin ja ohjelmaa sovelletaan vain muutamia kertoja vuodessa, lain vaikutukset sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla on arvioitu merkittäviksi (Sisäministeriö 2014). Keskusrikospoliisi on vuoden 2016 alussa todennut julkisuudessa, että laki on jo osoittautunut tarpeelliseksi Suomessa (MTV Uutiset 2016).

Jansson (2005, 53) on arvioinut todistajansuojeluohjelman tarvetta Suomessa lähinnä siltä kannalta, että lievemmat todistajansuojelukeinot eivät tule tulevaisuudessa riittämään kansainvälistyvän ja ammattimaisen rikollisuuden sekä terrorismin synnyttämiin riskitekijöihin. Myös kansainvälisen kokemuksen perusteella todistajansuojeluohjelman käyttöä vaativien tilanteiden taustalla on usein vakavaan tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä rikosprosessi, jossa suojeltavaa henkilöä on kuultu joko todistajana tai asianosaisena. Tämän perusteella poliisi on arvioinut, että todistajansuojeluohjelman tarve liittyy Suomessakin lähinnä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. (HE 65/2014 vp, 32.)

Todistajansuojeluohjelman tarvetta Suomessa on perusteltu myös perus- ja ihmisoikeudellisilla näkökulmilla. Todistajansuojeluohjelmalaki edistää todistajien oikeuksia ja sitä kautta myös perus- ja ihmisoikeuksia (sisäministeriön muistio 12.2.2014). Suomen perustuslain (731/1999) 7 §:ssä on turvattu jokaisen oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Todistajansuojeluohjelman katsotaan olevan keino tukea tätä jokaiselle taattua perusoikeutta (HE 65/2014 vp, s.4). Tämän lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artikla suojaa jokaisen oikeutta elämään. Kyseisen artiklan merkitys käytännössä on tarkentunut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä siten, että se asettaa valtioille ja julkista valtaa käyttäville henkilöille niin sanotun aktiivisen toimintavelvoitteen. Tuomioistuin on myöhemmässä oikeuskäytännössään katsonut, että viranomaisilla on velvoite ryhtyä konkreettisiin toimenpiteisiin henkeä uhkaavan vaaran torjumiseksi. (HE 65/2014 vp, 11.)

Todistajansuojeluohjelman hyödyt todistajan perusoikeuksien kannalta konkreti-soituvat varsinkin niissä tilanteissa, joihin anonyymi todistelu ei sovellu. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen silloin, kun todistajan henkilöllisyyttä ei pystytä salaamaan syytetyltä. Tällöin todistajansuojeluohjelman aloittaminen saattaa olla ainoa keino taata todistajan turvallisuus. Todistajansuojeluohjelma voi näin ollen olla todistajan perusoikeuksien kannalta hänelle todellinen henkivakuutus. (Tuomala 2013, 60.)

4.1.1 Järjestäytyneen rikollisuuden määritelmä

Koska todistajansuojeluohjelman tarve liittyy läheisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen, sitä on syytä käsitellä tässä yhteydessä tarkemmin. Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsenyntyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Pääsääntöisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien päärikostoimialat ovat huumausaine-, väkivalta-, omaisuus- ja talousrikollisuus. Viime aikoina painopiste on siirtynyt huumausainerikollisuudesta talousrikollisuuteen ja rikollisryhmät ovat laajentuneet uusille toimialoille, kuten perintätoimintaan sekä rakennus- ja ravintola-alalle. (Valtioneuvosto 2013, 6.)

Yleinen kansainvälistymiskehitys 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa sekä liikkuvuuden lisääntyminen vaikuttivat Suomessa toimivaan rikollisuuteen. Vaikutukset näkyivät muun muassa rikollisten moottoripyöräkerhojen rantautumisena. 2000-luvun aikana kerhot ovat levittäytyneet ympäri Suomea ja nykyisin niillä on alaosastot tai muuta toimintaa kaikilla suurimmilla paikkakunnilla. (Valtioneuvosto 2013, 5.) Nykyisin Suomessa vaikuttaa kuusi eri rikollisorganisaatiota ja lähes 80 ryhmää. Vuonna 2000 organisaatioita oli kolme ja ryhmiä vain kahdeksan. Tällä vuosituhannella kasvu on siis ollut nopeaa ja ryhmät ovat levittäytyneet maantieteellisesti erittäin laajalle maassamme. Keskusrikospoliisin mukaan järjestäytynyt rikollisuus on nykyisin Suomessa levinnyt niin laajasti, että jengeihin kuulumattomilla rikollisilla ei ole juurikaan liikkumatilaa. (Helsingin Sanomat 2016.) Pelkäs-

tään näiden tietojen perusteella ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden tilasta, sillä ammattimainen rikollisuus toimii yhä enemmän tarpeiden mukaan muodostuvina verkostoina, joissa toimijoilla ja ryhmillä on erilaisia tehtäviä. (Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2015, s.7).

Suomessa toimiva järjestäytynyt rikollisuus on pääsääntöisesti kotimaista. Euroopan Unionin laajentuminen ja sen myötä vapaa liikkuvuus ovat kuitenkin tuoneet Suomeen myös kansainvälisesti toimivia, ulkomaisia järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Nämä rikollisryhmittymät ovat tuoneet mukanaan Suomessa aiemmin harvinaisia tekotapoja ja toimintamalleja. Tällaisten ryhmien jäsenten tekemät rikokset ovat usein sarjarikoksia, jotka aiheuttavat suurta taloudellista vahinkoa. (Valtioneuvosto 2013, 6.) Lähitulevaisuuden merkittäväksi uhkaksi on katsottu se, että uudet kansainväliset rikollisjengit pyrkivät yhä enemmän levittämään Suomeen. Nämä uudet jengit ovat perinteisiä moottoripyöräjengejä väkivaltaisempia ja ne haluavat rekrytoida etenkin maahanmuuttotoustaustaisia jäseniä. (Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2015, 6.)

Järjestäytynyttä rikollisuutta pyritään torjumaan muun muassa viranomaisyhteistyöllä. Vuoden 2010 alussa annetun lain poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen eli PTR-viranomaisten välisestä yhteistoiminnasta (687/2009) tarkoituksena on edistää ja syventää näiden viranomaisten yhteistoimintaa. Lain 5.1 §:n mukaan PTR-viranomaisten rikostiedustelu- ja rikosanalyysitoimintaa varten voidaan perustaa valtakunnallisia, alueellisia ja paikallisia PTR-rikostiedusteluyksiköitä. Nämä rikostiedusteluyksiköt keskittyvät toiminnassaan erityisesti järjestäytyneen ja muun vakavan rikollisuuden torjuntaan (HE 26/2008 vp, 13). Järjestäytynyttä rikollisuutta on pyritty ennaltaehkäisemään myös muun muassa tekemällä rikollisryhmän toimintaan osallistuminen kannattamattomaksi ja vähentämällä järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvien ryhmien ja niihin kuuluvien henkilöiden arvostusta. Torjunnassa hyödynnetään tiivistä yhteistyötä viranomaisten ja yksityisen sektorin välillä. (Valtioneuvosto 2013, 7.)

4.1.2 Järjestäytynyt rikollisuus ja todistajien uhkailu

Kun rikollisuuden järjestäytyneisyys kasvaa, todistajiin ja viranomaisiin kohdistuvien uhkien voidaan arvioida myös lisääntyvän ja muuttuvan vakavammiksi. Tämän lisäksi ryhmien sisäinen kurinpito tehostuu (HE 26/2008 vp, 7). Järjestäytyneille rikollisryhmille on ominaista käyttää eri syistä väkivaltaa. Sitä käytetään lähinnä kurinpitovälineenä oman ryhmän sisällä, toisia ryhmiä kohtaan oman aseman tukemiseksi sekä esimerkiksi todistajien vaientamiseksi. Todistajia ja rikoksen uhreja on tämän vuoksi usein vaikea saada todistamaan oikeudessa järjestäytyneen rikollisuuden ryhmiä vastaan, sillä heihin kohdistuu usein todisteluun liittyen vakaviakin uhkia. (Palo 2009, 29 & 68.) Rikollisjärjestöillä on yleisesti tunnettu käytäntö vahingoittaa tai jopa tappaa jäsen, joka toimii vastoin järjestön tahtoa tai haluaa erota (Jansson 2005, 53). Ryhmien sisäinen kurinpito näkyy esimerkiksi rikollisjärjestö Bandidos MC Finlandin jäsenille kohdistetuissa säännöissä, joiden mukaan jäsen ei saa puhua poliiseille mitään, ennen kun hän on puhunut kerhon hankkiman asianajajan kanssa (Mölsä 2009, 319).

Suojelun tarpeessa voivat olla esimerkiksi ne henkilöt, jotka haluavat erota järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta tai paljastaa omia tai muiden tekemiä rikoksia. Tällaisesta henkilöstä on myös erittäin paljon hyötyä järjestäytyneen rikollisuuden kitkemisen kannalta, sillä hän tuntee järjestön toimintatavat ja hierarkian. (Jansson 2005, 53 & 67.) Esimerkiksi vuonna 2001 rikollisryhmä Natural Born Killersin (NBK) johtaja surmasi erään järjestön jäsenen sen takia, että tämä oli ilmoittanut halustaan erota järjestöstä (Kaleva 2002). Tapaus eteni korkeimpaan oikeuteen, joka katsoi ratkaisussaan KKO 2004:119, että järjestön johtaja halusi säilyttää asemansa ja järjestön yhtenäisyyden sekä korostaa arvovaltaansa sen johtajana. Ratkaisun mukaan tappaja on oikeudenkäynnissä todennut myös, että kerhossa on sotilaallinen järjestys ja hän toimii sen ylimpänä komentajana.

Muut aiheeseen läheisesti liittyvät esimerkit löytyvät lähinnä ulkomailta. Esimerkiksi Yhdysvaltain Trentonissa tapahtui muutamia vuosia sitten tapaus, jossa 7-vuotias tyttö sai surmansa pahamaineisen Sex Money Murder -katujengin tultiistelun harhaluodista. Tapauksella oli jopa 20 silminnäkijää, mutta kukaan ei

ole suostunut todistamaan esittäen erilaisia tekosyitä ja väittäen, etteivät he jostain syystä ole nähneet, mistä harhalaukaus sai alkunsa. Muun muassa kymmenen metrin päässä tapahtumapaikalta seisonut nainen kertoi olleensa niin keskittynyt omaan lapseensa, ettei nähnyt, kuka tyttöä ampui. Todisteiden puutteen vuoksi tapaus säilyi selvittämättömänä. Etenkin Yhdysvalloissa jengikulttuuriin kuuluu, että jokaista poliisin kanssa yhteistyötä tekevää voidaan luvallisesti rangaista. (The New York Times 2007.) Tapahtuma on järkyttävä esimerkki järjestäytyneen rikollisuuden raadollisuudesta ja pelotevaikutuksesta kansalaisia kohtaan.

Toinen äärimmäinen esimerkki on Philadelphiassa vuonna 2004 tapahtunut tapaus, joka liittyy myös järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Tapauksessa philadelphialaisen rikollisjärjestön jäsenet sytyttivät kostoksi heitä vastaan todistaneen henkilön talon palamaan surmaten samalla kuusi tämän sukulaista. (Philly.com 2011.) Tapaus on esimerkki siitä, miten pitkälle pahamaineiset rikollisjärjestöt ovat valmiita menemään hiljentääkseen heitä vastaan todistavat henkilöt (FBI 2015).

4.2 Todistajansuojeluohjelman henkilöpiiri

Todistajansuojeluohjelman henkilöpiiri on Suomessa laaja eikä sitä ole määritelty tyhjentävästi laissa. Todistajansuojeluohjelman 1 § 2 momentissa määritellään suppeasti, että suojeltavalla tarkoitetaan todistajansuojeluohjelmassa olevaa henkilöä. Ensisijaisesti todistajansuojeluohjelma on tarkoitettu rikosprosessissa kuultavan todistajan tai asianosaisen suojelemiseksi, mutta perustellusta syystä siinä voidaan suojella myös muita kuin rikosprosessissa kuultavia henkilöitä. (HE 65/2014 vp, 25). Suojelua harkitessa merkityksellistä on nimenomaan se, onko henkilöllä tapaukseen liittyen tärkeitä tietoja eikä se, missä asemassa hän on oikeusprosessissa (United Nations 2008, 19). Seuraavaksi esitellään muutamia esimerkkejä siitä, keitä voidaan suojella todistajansuojeluohjelmassa.

Ohjelmassa on mahdollista suojella uhatun henkilön perheenjäseniä tai tapauskohtaisesti arvioiden muita läheisiä henkilöitä (HE 65/2014 vp, 25). Eräässä

haastattelussa Yhdysvaltain todistajansuojeluohjelmaan (WITSEC) lapsena perheensä kanssa otettu nainen kertoo avoimesti, että ohjelma vaikutti häneen negatiivisesti. Hän joutui käymään läpi muun muassa itsetuhoisia ajatuksia sekä epätietoisuutta siitä, kuka hän oikeasti on. Hän ilmaisee haastattelussa, että olisi parempi, jos lapsia ei otettaisi ohjelmaan mukaan ollenkaan. Michael Prout, WITSEC:in päällikkö sen sijaan toteaa, että lasten tulee olla ohjelmassa mukana siinä missä vanhempienkin, sillä heihin kohdistuu yhtä lailla hengen ja terveyden uhka, jota ei voida muilla keinoin poistaa. (ABC News 2016.) Suomessa todistajansuojeluohjelman sisältö on hyvin salaista, ja esimerkiksi siitä ei ole tietoa, onko ohjelmassa tällä hetkellä yhtään kokonaista perhettä (MTV Uutiset 2016).

Kuten edellä mainittiin, todistajansuojeluohjelmassa voidaan suojella ohjelman nimestä huolimatta myös muitakin kuin rikosprosessissa todistavia henkilöitä. Perustellusta syystä ohjelmassa voidaan suojella esimerkiksi poliisin tietolähteenä toimivaa henkilöä tai joissain tapauksissa jopa henkilöitä, joilla ei ole liittymäpintaa rikosprosessiin. Suojeltava henkilö voi olla esimerkiksi poliisin tietolähteenä toimiva rikollisjärjestön jäsen, peitepoliisi tai vaikka ulkopuolinen ilmiantaja, joka on sattunut rikoksen silminnäkijäksi. (HE 65/2014 vp, 32.) Todistajansuojeluohjelman tarpeessa voivat olla myös esimerkiksi viranomaiset, ihmiskaupan ja perheväkivallan uhrit, kunniaväkivaltaa pakenevat henkilöt sekä kansainvälisten rikostuomioistuinten todistajat. Tilannekohtaisesti suojelua saattavat tarvita myös rikoksesta tuomitut tai näiden läheiset. (Sisäministeriön muistio 12.4.2014.)

Joissain maissa todistajansuojeluohjelmassa voidaan suojella todistajien lisäksi myös esimerkiksi tuomareita ja syyttäjiä (United Nations 2008, 22). Henkilöpiiri on erityisen laaja esimerkiksi Ruotsissa, jossa ohjelmaan voidaan joissain tapauksissa ottaa myös poliitikkoja ja toimittajia, joihin kohdistuu kunniaväkivallan uhka (Rikspolisstyrelsen 2011, 2).

4.3 Todistajansuojeluohjelman päätösvalta

Poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 9 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan keskusrikospoliisin tehtävä on toteuttaa todistajansuojeluohjelmaa. Keskusrikos-

poliisi on se viranomainen, joka on selkeässä yleisvastuussa ohjelman järjestämisestä. Todistajansuojeluohjelman esitöissä tätä on perusteltu siten, että keskusrikospoliisilla on muiden tehtävien ansiosta ohjelman toteuttamiseen tarvittavaa asiantuntemusta ja kokemusta. Yhden viranomaisen selkeä yleisvastuu ohjelman järjestämisestä edesauttaa sitä, että henkilön turvallisuuteen saadaan kokonaisvaltainen lähestymistapa. (HE 65/2014 vp, 26 & 31.) YK:n kansainvälisissä todistajansuojeluohjelmaa koskevissa ohjeistuksissa painotetaan myös sitä, että ohjelmasta vastaavat virkamiehet valitaan tarkasti harkiten ja heille asetetaan tiettyjä kriteereitä. Kriteerit liittyvät muun muassa ammattitaitoon, eheyteen ja mielenterveyteen. (United Nations 2008, 47–48.)

Keskusrikospoliisin päällikkö päättää todistajansuojeluohjelman 12 §:n 1 momentin mukaan ohjelman aloittamisesta, päättämisestä sekä vääriin, harhauttaisiin tai peiteltyihin rekisterimerkintöihin ja asiakirjoihin liittyvistä toimenpiteistä. Nämä toimenpiteet ovat ylimmän tason vastuulla, sillä ne vaativat erittäin perusteellista ja monipuolista arviointia pitkälle tulevaisuuteen ulottuvien vaikutustensa vuoksi (HE 65/2014 vp, 42). Muista toimenpiteistä vastaa lain 12 §:n 2 momentin mukaan keskusrikospoliisin todistajansuojeluohjelmasta vastaava päällystöön kuuluva poliisimies. Hänen vastuullaan on muun muassa lain 4 §:ssä tarkoitetun henkilökohtaisen suojelusuunnitelman laatiminen.

Todistajansuojeluohjelman 9 §:n mukaan viranomaisen on annettava poliisille maksutta tarpeellista virka-apua laissa säädettyjen tehtävien suorittamiseen. Käytännössä virka-apua voidaan tarvita esimerkiksi tilapäisen peitehenkilöllisyyden luomisessa sekä niissä tilanteissa, jossa todistajansuojeluohjelmassa oleva henkilö on alaikäinen. Tällainen poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeinen osa todistajansuojeluohjelman toteuttamista. (HE 65/2014 vp, 41.)

Todistajansuojeluohjelman merkittävimmät viranomaisvaikutukset kohdistuvat poliisihallintoon ja erityisesti ohjelmasta vastaavan viranomaisen eli keskusrikospoliisin toimintaan. Ohjelman toteuttamisella voi olla vaikutusta keskusrikospoliisin lisäksi myös paikallispoliisin toimintaan, sillä joissain tapauksissa myös sen on pidettävä yllä toimintavalmiutta ja otettava vastuu suojeltavan turvallisuudesta. Paikallispoliisi on käytännössä ainoa taho, joka pystyy reagoimaan äkilliseen

vaaratilanteeseen sen vaatimalla kiireellisyydellä. Vaikka viranomaisten välinen poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeinen osa todistajansuojeluohjelmaa, niin muihin viranomaisiin kohdistuvat vaikutukset on arvioitu verrattain pieniksi. (HE 65/2014 vp, 28.)

4.4 Todistajansuojeluohjelman aloittamisen edellytykset

Suomessa yksittäinen henkilö ei voi ilmoittautua tai hakea oma-aloitteisesti todistajansuojeluohjelmaan, vaan aloite keskusrikospoliisille on usein virka-apupyynnöksi esimerkiksi esitutkinnasta vastaavalta viranomaiselta (HE 65/2014 vp, s.31). Todistajansuojeluohjelman aloittamisessa on kyse vakaasta harkinnasta, joten edellytysten toteutuminen on arvioitava kussakin yksittäistapauksessa tapauskohtaisesti ja mahdollisimman seikkaperäisesti (HaVM 38/2014 vp).

Todistajansuojeluohjelmasta annetun lain 2 §:ssä määritellään ohjelman aloittamisen edellytykset. Aloittamisedellytysten selvittäminen edellyttää kattavan uhka- ja riskiarvioinnin laatimista uhatun henkilön tilanteesta. Keskusrikospoliisi laatii arvion hyödyntäen muun muassa asiantuntijoiden ja viranomaisten tietämystä. Joissain tapauksissa esimerkiksi asiaan nimetyltä syyttäjältä voi saada tärkeää asiantuntija-apua. Arviointi ei nojaa vain uhatun henkilön omiin kokemuksiin ja tuntemuksiin, vaan se laaditaan objektiivisesti tosiseikkoihin perustuen. (HE 65/2014 vp, 33.) Arvioinnissa on tärkeää huomioida myös uhan ja riskin käsitteellinen ero. Uhka-arvioinnissa keskitytään todistajaan kohdistuvan uhan laatuun ja todellisuuteen sekä esimerkiksi siihen, onko uhkaajan taustojen perusteella todennäköistä, että tämä tulee toteuttamaan uhkauksensa. Riskiarvioinnissa sen sijaan keskitytään uhan toteutumisen estämiseen. (United Nations 2008, 62.)

Todistajaan kohdistuvan uhan on oltava todellinen ja vakava (United Nations 2008, 61). Todistajansuojeluohjelmasta annetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan todistajansuojeluohjelma voidaan aloittaa, jos henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka on niin vakava, ettei sitä voida tehokkaasti torjua muilla suojelutoimenpiteillä. Toistettakoon vielä tässä yhteydessä, että ohjelma on nimenomaan tarkoi-

tettu viimesijaiseksi toimenpiteeksi ja ensisijaisesti on selvitettävä, ovatko lievem-
mät keinot riittäviä turvallisuuden takaamiseksi. (HE 65/2014 vp, 32.) Kyse on
huomattavan suuresta elämänmuutoksesta, joten ohjelmaa ei koskaan aloiteta
kevyin perustein (sisäministeriö 2013).

Todellisuuden ja vakavuuden lisäksi uhan on oltava jatkuva eikä sen tarvitse vielä
olla konkretisoitunut esimerkiksi väkivallan tekona. Riittää, että uhkaajan ei pe-
rustellusta syystä voida olettaa piittaavan lainsäädännössä asetetuista seuraa-
muksista ja hänellä arvioidaan olevan kyky toteuttaa uhkauksensa. Tämän kal-
taisissa tilanteissa on myös tyypillistä, että uhkaajalla on tiedossaan kuultavan
henkilön henkilöllisyys sekä yhteystiedot. Uhkailijan ei myöskään tarvitse olla yk-
silöitävissä, vaan kyseessä voi olla esimerkiksi jokin rikollisjärjestö. (HE 65/2014
vp, 33.) Uhka katsotaan jatkuvaksi esimerkiksi silloin, kun uhkaajalla tai uhkaajilla
voidaan olettaa olevan potentiaalia toteuttaa uhkauksensa (United Nations 2008,
62).

Todistajiin kohdistuvat uhkaukset arvioidaan vakaviksi, todellisiksi ja jatkuviksi
etenkin järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvissä tapauksissa. Vuonna 1996
Isossa-Britanniassa 17-vuotias nainen oli silminnäkijänä poikaystävänsä
raa'assa puukotuksessa moottoritiellä. Puukottaja oli pahamaineinen ja tunnettu
rikollinen, jolla oli taustalla useita muita vankilatuomioita. Silminnäkijänä toiminut
nainen halusi todistaa asiassa, minkä jälkeen hän pääsi todistajansuojeluohjel-
maan ja on siinä vielä tänä päivänäkin. (The Guardian 2008.) Vuonna 2015 Mir-
ror-lehdessä julkaistussa uutisessa naisen kerrotaan pelkäävän henkensä puo-
lesta yhä, koska pahamaineinen tappaja on mahdollisesti lähivuosina pääse-
mässä vankilasta vapaaksi (Mirror 2015). Toinen saman tapauksen silminnäkijä
kieltäytyi suojelusta. Hän sai lukuisia tappouhkauksia ja hänen asuntonsa posti-
luukusta pudotettiin muun muassa luoteja uhkauksen merkiksi. Myöhemmin hä-
net löydettiin autostaan tapettuna. (The Telegraph 2000.)

Useimmissa maissa todistajansuojeluohjelman aloittamisen ehdoton edellytys on
se, että todistaminen katsotaan merkitykselliseksi oikeusprosessin kannalta.
Suomessakaan ei olla poikettu tästä perusedellytyksestä, sillä todistajansuoje-

luohjelmalain 4 §:n 3 momentin mukaan todistajan suojelemiseksi tehtävien toimenpiteiden tulee olla suhteessa niillä tavoiteltavaan hyötyyn. Kyse on kokonaisuuskannasta, jossa punnitaan turvallisuuden edellyttämät toimenpiteet suhteessa niiden vaikutuksiin, jotka liittyvät suojeltavan elämään (HE 65/2014 vp, s.31). Jos saatavilla olisi riittävästi muutakin todistusaineistoa, tutkinnanjohtaja saattaa jättää todistamisen käyttämättä, koska uhka on tällöin hyötyyn nähden liian suuri (Ekholm 2015). Mainittakoon esimerkkinä Kanadan Ontariossa käytössä olevan todistajansuojeluohjelman aloittamisen edellytykset. Ensinnäkin käsiteltävällä oikeusprosessilla tulee olla korkea selvittämisen intressi, eli sen on oltava tärkeä yhteiskunnallisesti. Toinen edellytys on, että todistajanlausunnon on oltava ratkaisevassa asemassa tapauksen selvittämisen kannalta. (Toronto Police Service 2016.)

Todistajansuojeluohjelman aloittamiselle on tämän lisäksi laissa säädetty muutamia erityisedellytyksiä. Ensinnäkin todistajansuojeluohjelmalain 2 § 2 momentin 1 kohdan mukaan suojeltavan tulee saada tarkka selvitys ohjelman sisällöstä ja ohjelman lopettamisen edellytyksistä. Suojeltavan tulee olla aidosti vapaaehtoinen aloittamaan todistajansuojeluohjelman ja näin ollen hänen tulee tietää, mitä toimenpiteitä ohjelma käytännössä sisältää. Todistajansuojeluohjelman toteuttaminen on käytännössä mahdotonta, mikäli suojeltava ei sitoudu uuteen elämäntapaan ja ohjelman noudattamiseen jokapäiväisessä arjessaan. Ohjelman sisällön tiedostaminen on erittäin tärkeää, sillä suojeltava joutuu tinkimään normaalia toimintavapaudestaan. (HE 65/2014 vp, 26 & 33.) Tämän vuoksi suojeltavan täytyy myös antaa kirjallinen suostumuksensa ohjelman toteuttamiseen ja niihin toimenpiteisiin, joita se sisältää (todistajansuojeluohjelmalaki 2.2 §).

Todistajansuojeluohjelmalain 2 §:n 2 momentin 4 kohdan nojalla henkilö on todettava soveltuvaksi ohjelmaan. Henkilön psyykinen hyvinvointi ja toimintakyky uhka- ja riskiarvioinnin sisältämiin toimenpiteisiin selvitetään hyödyntäen asiantuntija-apua. Selvitys auttaa käytännön suojelutoimenpiteiden suunnittelussa ja sen avulla nähdään, onko henkilö soveltuva ohjelmaan. Näin ollen todistajansuojeluohjelman aloittaminen ei riipu pelkästään henkilön tahdosta, vaan on otettava huomioon myös tämän henkilökohtainen kyky soveltua sen vaatimuksiin. (HE 65/2014 vp, 34.) Jotta soveltuvuus voitaisiin varmistaa, henkilön on lain 2 §:n 2

momentin 3 kohdan nojalla annettava selvitys niistä henkilökohtaisista olosuhteistaan ja oikeudellisista velvoitteistaan, joilla voi olla vaikutusta ohjelman toteutumiseen. Tällaiset tiedot liittyvät esimerkiksi henkilön terveydentilaan, perhesuhteisiin ja koulutus- ja työhistoriaan. Tiedot oikeudellisista velvoitteista ovat tärkeitä muun muassa velkojen maksun kannalta. (HE 65/2014 vp, 34.)

Soveltuvuuden kannalta vaativimmaksi todistajansuojeluohjelmassa olevaksi henkilöryhmäksi on arvioitu teini-ikäiset naiset, jotka ihailevat jengien alakulttuuria eivätkä noudata ohjelman sääntöjä. Erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvissä tapauksissa on tärkeää, että ohjelmaan otettava todistaja tiedottaa, ettei hän voi enää ottaa yhteyttä järjestöön, josta on eronnut. Eräässä tapauksessa rikollisjärjestönsä rikoksista viranomaisille kertonut nainen otettiin Yhdysvalloissa todistajansuojeluohjelmaan. Myöhemmin nainen olikin yhteydessä järjestöön, josta vakuutettiin, että hän pääsisi sinne takaisin ja saisi tekonsa anteeksi. Nainen lähti todistajansuojeluohjelmasta ja palasi järjestöön, mutta muutamien päivien kuluttua hänet löydettiin puukotettuna joesta. (United Nations 2008, 63.)

4.5 Henkilökohtainen suojelusuunnitelma

Poliisi laatii todistajansuojeluohjelman lain 4 §:n 1 momentin nojalla suojeltavalle henkilökohtaisen kirjallisen suojelusuunnitelman. Yksityiskohtaisessa suojelusuunnitelmassa käy ilmi, millä toimenpiteillä suojeltavan turvallisuus pyritään takaamaan. Suojelusuunnitelman tarkoituksena on myös osoittaa, että suojeltava on antanut suostumuksensa ohjelman aloittamiseen vapaaehtoisesti. (HE 65/2014 vp, 36.) Käytännössä henkilökohtaisessa suojelusuunnitelmassa konkretisoituu suojelun sisältö sekä siihen liittyvät velvollisuudet, rajoitukset, oikeudet ja edut (PeVL 33/2014 vp, s.3).

Henkilökohtainen suojelusuunnitelma sisältää lain 4.2 §:n mukaisesti keskeiset toimenpiteet ohjelman toteuttamiseksi. Näin ollen suunnitelmaan kirjataan kaikki ne toimenpiteet, joilla suojeltavan turvallisuus pyritään takaamaan. Suunnitelmassa on mainittava esimerkiksi kameravalvonnasta ja suojeltavalle maksetta-

vasta sopeutumisavustuksesta, mikäli ohjelma niitä sisältää. Toimenpiteet on esitelty tarkemmin myöhemmin luvussa 4.6. Suojelusuunnitelman tavoitteena on, että suojeltavalla on mahdollisimman tarkka kuvaus siitä, mitä toimenpiteitä ohjelma sisältää. (HE 65/2014 vp, 36–37.)

Suunnitelmassa on todistajansuojeluohjelmalain 4.4 §:n nojalla myös ilmettävä, kuinka suojeltava voi itse käyttäytymisellään myötävaikuttaa oman turvallisuutensa ylläpitämiseen. Suojeltavan on siis oltava tietoinen siitä, mitä turvallisuusseikkoja hänen tulee huomioida omassa arkipäiväisessä elämässään ohjelman aikana. Tämän vuoksi ohjelmasta vastaava viranomainen opastaa suojeltavaa arkipäiväisen elämän järjestämisessä hyödyntäen asiantuntemustaan ja tietämystään. Suojeltavaa opastetaan monin tavoin päivittäisen elämän järjestämisessä. Opastaminen voi liittyä esimerkiksi sosiaalisen median käyttöön ja rikollisen toiminnan välttämiseen. (HE 46/2014 vp, 36.) Suojelusuunnitelmasta tulee lain 4.5 §:n nojalla myös ilmetä, että suojeltava on saanut selvityksen ohjelman keskeisestä sisällöstä ja lopettamisen edellytyksistä sekä on antanut ohjelman toteuttamiseen ja sen sisältämiin toimenpiteisiin kirjallisen suostumuksensa.

Suojelusuunnitelmaan tulee lain 4.4 §:n mukaan kirjata myös, miten suojeltavan tavoitettavuus hänen oikeudellisten velvoitteidensa toteutumiseksi järjestetään ohjelman aikana. Tämä koskee erityisesti niitä tilanteita, joissa suojeltava joutuu siviili- tai rikosoikeudellisten velvoitteidensa hoitamiseksi käyttämään tilapäistä peitehenkilöllisyyttään alkuperäisen sijaan. Lähtökohtana on, että tilapäistä henkilöllisyyttä ei luovuteta ulkopuolisille turvallisuusyistä, joten poliisi joutuu näissä tilanteissa huolehtimaan suojeltavan tavoitettavuudesta. Näin ollen suojeltava ei saa ohjelman myötä perusteetonta hyötyä esimerkiksi siten, että häneen kohdistuvien saatavien perintä estyisi. (HE 65/2014 vp, 36.)

4.6 Suojelutoimenpiteet

Myöskään suojelutoimenpiteiden osalta todistajansuojeluohjelmalaissa ei ole tyhjentävää luetteloa. Ainoastaan lain 4 §:n 2 momentissa mainitaan, että toimenpiteet voivat olla esimerkiksi suojeltavan sijoittaminen uudelle paikkakunnalle,

asunnon järjestäminen, turvalaitteiden sijoittaminen suojeltavan kotiin sekä henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvä neuvonta. Kunkin todistajansuojeluohjelman käytännön toimenpiteet ratkaistaan aina tapauskohtaisen uhka- ja riskiarvioinnin sekä suojeltavan oman näkemyksen pohjalta. (HE 65/2014 vp, 4 & 25). Suojelutoimenpiteitä ei ole lueteltu tyhjentävästi muidenkaan maiden todistajansuojelua koskevassa säätelyssä. Esimerkiksi Ruotsin todistajansuojeluasetuksessa (Förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete) ei ole ollenkaan mainintaa suojelutoimenpiteistä. Seuraavaksi esitellään niitä toimenpiteitä, jotka todistajansuojeluohjelmalaissa on mainittu.

4.6.1 Peitehenkilöllisyys ja uusi asuinpaikka

Suojeltavalle tai todistajansuojeluohjelmaa toteuttavalle poliisille voidaan antaa tilapäinen peitehenkilöllisyys. Jo aiemmin nimilain (694/1985) luvut 4 ja 6 a ovat mahdollistaneet etu- ja sukunimen muuttamisen. Tämän lisäksi väestötietolain 2 luvun 12 §:n 2 momentin 1 kohdan nojalla henkilötunnus on voitu muuttaa, mikäli se on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi sellaisissa tilanteissa, joissa häneen kohdistuu ilmeinen ja pysyvä hengen tai turvallisuuden uhka. Näistä muutoksista jää kuitenkin aina merkintä muun muassa väestötietojärjestelmään ja tarkoitus on, että peitehenkilöllisyyttä ei voi jäljittää henkilön oikeaan henkilöllisyyteen historiatietojen avulla (HaVM 38/2014 vp). Näin ollen tilapäinen peitehenkilöllisyys luodaan siten, että se ei ole jäljitettävissä suojeltavan varsinaiseen henkilöllisyyteen. Suojeltavan oikea henkilöllisyys pysyy todistajansuojeluohjelman ajan voimassa, ja hän ottaa sen taas käyttöönsä ohjelman päätyttyä. (HE 65/2014 vp, s.27). Kansainvälisen kokemuksen perusteella suojeltavat eivät kuitenkaan useimmissa tapauksissa halua ottaa vanhaa henkilöllisyyttään takaisin käyttöön, sillä uhan ei uskota olevan ohjelman loppumisen jälkeen kokonaan kadonnut (United Nations 2008, 81).

Poliisi voi todistajansuojeluohjelmalain 5 §:n 1 momentin nojalla tehdä ja valmistaa suojeltavalle peitehenkilöllisyyttä tukevia vääriä rekisterimerkintöjä ja asiakirjoja, jos se katsotaan todistajansuojeluohjelman toteutumisen kannalta välttämättömäksi. Myös poliisilain 5 luvun 46 §:n 2 momentin mukaan poliisilla on oikeus

käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä silloin, kun se on välttämätöntä salaisen tiedonhankintakeinon käytön suojaamiseksi. Oikea henkilöllisyys olisi tiedossa vain poliisilla, joka huolehtii suojeltavan tavoitettavuudesta hänen kohdistuvien oikeuksien ja velvollisuuksien osalta. Näin ollen henkilön jäljittäminen esimerkiksi velanmaksuun sekä mahdollisiin saataviin liittyen on mahdollista vääristä rekisterimerkinnöistä huolimatta. (HE 65/2014 vp, 27 & 38.)

Todistajansuojeluohjelmassa suojeltava sijoitetaan usein uhkailijoiden ulottumattomiin uudelle asuinpaikkakunnalle. Todistaja voidaan sijoittaa uudelle paikkakunnalle tai jossain tapauksissa eri valtioon. (Tuomala 2013, 55.) Ulkomaille sijoittaminen vaatii paljon resursseja ja siitä aiheutuu valtiolle suuret kustannukset. Tämän lisäksi se merkitsee usein suojeltavalle sitä, että yhteydenpito läheisiin henkilöihin vaikeutuu. Joskus väkiluvultaan pienissä ja harvaanasutuissa maissa suojeltavan sijoittaminen uudelle paikkakunnalle on hankalaa ja siitä voi syntyä paljastumisen riski. Näin ollen ulkomaille sijoittaminen on joissain tapauksissa ainoa toimenpide, jolla todistajalle voidaan taata tehokas suojelu. (United Nations 2008, 82.)

Yleensä suojeltavalle henkilölle sekä hänen perheelleen luodaan turvallisuuden vuoksi myös "uudet taustat". Taustat pyritään laatimaan niin, että niihin otetaan mahdollisimman paljon vaikutteita suojeltavan oikeista henkilökohtaisista ominaisuuksista. Tiedot, kuten ikä, siviilisääty, ammatti ja uskonto, pyritään säilyttämään mahdollisimman samana, jotta suojeltavalle ei koidu ohjelmasta perustetonta hyötyä tai haittaa. Turvallisuuden vuoksi on kuitenkin otettava huomioon, että työ- sekä koulutushistoria ovat sellaisia tietoja, joiden avulla henkilöitä on helppo jäljittää. Tämän vuoksi on usein tarpeellista, että suojeltava vaihtaa ohjelman ajaksi ammattiaan tai kouluttautuu uudelleen. (United Nations 2008, 77–78.)

Käytännössä todistajansuojeluohjelma tarkoittaa aivan uuden elämän aloittamista (HE 65/2014 vp, 33). Vaikka järjestelyt pyritään tekemään suojeltavalle mahdollisimman helpoiksi, hänelle aiheutuu myös paljon haasteita. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa monet eivät halua ohjelmaan liittyessään uutta henkilöllisyyttä, sillä se on hankala omaksua ja muistaa. Esimerkiksi Iso-Britanniassa

eräissä tapauksessa todistajansuojeluohjelmaan otettu henkilö muutti uudelle asuinpaikalle ja hänen ja perheensä oli ylläpidettävä tarinaa, jonka mukaan heidän täytyi muuttaa entisestä asunnostaan pois vesivahingon vuoksi. Suojeltava asui paikassa perheineen viisi kuukautta, että hänellä oli aikaa tutustua asuinalueeseen kunnolla. Alueeseen tutustuminen mahdollisti sen, että lopullisessa kohteessaan hän osasi uskottavasti kertoa ”edellisestä” asuinalueestaan. (Independent 2010.)

Nykyisin todistajansuojeluohjelman toteutumisen haasteena voi olla sosiaalisen median kanavat, joissa henkilöt esiintyvät omilla nimillään. Australiassa todistajansuojeluohjelman parissa työskennelleet henkilöt ovat pohtineet erityisesti Facebookin ja Instagramin aiheuttamaa ongelmaa suojeltavien henkilöiden salassa pitämiseksi. Suojeltavan turvallisuuden uskotaan olevan vaarassa etenkin silloin, kun hänet yhdistetään Facebookissa sellaiseen kuvaan, josta hänen kasvonsa on tunnistettavissa. Tämän lisäksi muun muassa koko ajan kehittyvät kasvojen tunnistusohjelmistot ovat omiaan vaarantamaan suojeltava todistajan oikean identiteetin sekä taustojen paljastumisen. Jos suojeltavalla on ollut aiemmin esimerkiksi Facebook-tili, jossa hänellä on ollut ladattuna omia kuviaan, niiden kautta on kasvojen tunnistusohjelmien avulla mahdollista löytää myös hänen uusi tilinsä. (The Sydney Morning Herald 2015.) Vastaavanlaista pohdintaa ei löydy suomenkielisistä lähteistä, mutta teknologian kehittyessä koko maailmassa tämä tulee jossain vaiheessa todennäköisesti olemaan myös Suomenkin todistajansuojeluohjelmia koskeva ongelma.

4.6.2 Taloudellinen avustus

Todistajansuojeluohjelma merkitsee usein sitä, että suojeltava joutuu jättämään aiemman työnsä, mikä luonnollisesti vaikuttaa negatiivisesti hänen taloudelliseen tilanteeseensa (United Nations 2008, 69). Suojeltavalle henkilölle voidaan tarvittaessa maksaa todistajansuojeluohjelman 7 §:n nojalla valtion varoista sopeutumisavustukseksi kutsuttua taloudellista avustusta toimeentulon ja itsenäisen elämän turvaamiseksi, jos suojeltava ei voi saada turvallisuuttaan vaarantamatta toimeentuloa muilla tavoin. Sopeutumisavustus on sosiaaliturva- ja toimeentulo-

tukijärjestelmästä erillinen avustusmuoto, jonka maksamisesta vastaa keskusrikospoliisi. Käytännössä avustusta maksetaan ohjelman alkuvaiheessa, kun suojeltava uuteen henkilöllisyyteen liittyvät järjestelyt ovat vielä kesken ja suojeltava on eräänlaisessa välitilassa. Sopeutumisavustuksen maksaminen lopetetaan heti, kun suojeltava kykenee hankkimaan elantonsa itse tai turvaamaan toimeentulonsa sosiaaliturvajärjestelmän etuuksilla. (HE 64/2014 vp, 40.)

Lähtökohtaisesti sopeutumisavustusta maksetaan toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 1 §:n mukaisesti henkilön ja perheen toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi. Sopeutumisavustusta maksetaan siis toimeentulotuen tavoin ravinto-, asumis- ja terveydenhuoltomenojen lisäksi esimerkiksi harrastustoimintaan, jos sen katsottaisiin edistävän suojeltavan kiinnittymistä normaaliin elämään ja yhteiskuntaan. (HE 65/2014 vp, 40.) Joissain maissa on mahdollista myös, että todistajaa autetaan rahallisesti myös esimerkiksi uuden yrityksen perustamisessa ja tätä kautta edistetään uuteen elämään sopeutumista (United Nations 2008, 69).

4.6.3 Asumuksen ja lähiympäristön vartiointi

Poliisi voi todistajansuojeluohjelman lain 6 §:n 1 momentin nojalla valvoa suojeltavan asuntoa ja sen välitöntä lähiympäristöä esimerkiksi kameran tai muun teknisen laitteen avulla. Tämä edellyttää suojeltavan suostumusta ja sen täytyy olla välttämätön toimenpide uhan torjumiseksi. Asunnolla ja välittömällä lähiympäristöllä tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 11 §:ssä määriteltyä kotirauhan suojaamaa aluetta. Alueeksi katsotaan asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten teltat ja hotellit sekä esimerkiksi asuintalojen porraskäytävät. Suojeltavan kotirauhan suojaamalle alueelle voidaan asentaa turvajärjestelmiä, kuten turvakameroita tai liiketunnistimia. Valvonta ei tapahdu kohteen tietämättä eikä tiedonhankintatarkoituksessa, vaan sen tarkoituksena on suojella todistajansuojeluohjelmassa olevaa henkilöä. (HE 65/2014 vp, s.39.)

Lain 6 §:n 1 momentissa säädetään myös, että valvonnasta ei tarvitse ilmoittaa sivullisille. Tällä tavalla pyritään välttämään sivullisissa heräävät epäilykset sekä

paljastumisriski. Kyseessä ei kuitenkaan ole pääsääntö, vaan joissain tapauksissa kameravalvonnasta ilmoittaminen voi olla jopa turvallisuutta lisäävä tekijä. Valvonnasta ei tarvitse ilmoittaa aina edes niissä tilanteissa, joissa lähiympäristöön asennetut laitteet ulottuvat kuvaamaan jonkin toisen kotirauhan suojaamaa aluetta. Tällainen tilanne tulee kyseeseen esimerkiksi silloin, kun kerrostaloasuntoon asetettu valvontakamera kuvaa myös rappukäytävää. Jokainen tilanne harkitaan tapauskohtaisesti ja esimerkiksi edellä mainitussa tilanteessa voitaisiin pohtia, olisiko esimerkiksi ovisilmään asennettu laite riittävä takaamaan suojeltavan turvallisuuden. (HE 65/2014 vp, 26 & 39.)

Asunnon ja lähiympäristön valvonta edellyttää aina suojeltavan suostumusta ja sitä, että se on välttämätön toimenpide henkeen ja terveyteen kohdistuvan uhan torjumiseksi. Todistajansuojeluohjelman 6 §:n 2 momentissa säädetään, että valvonta on lopetettava heti, kun se ei ole enää välttämätöntä suojeltavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi.

4.7 Ohjelman päättäminen

Todistajansuojeluohjelman toteutumisen yksi tärkeä edellytys on, että suojeltava antaa siihen suostumuksensa. Näin ollen ohjelma voidaan todistajansuojeluohjelman 3 §:n 1 momentin nojalla päättää ilman erillistä harkintaa, jos suojeltava ei enää tahdo jatkaa sitä. Mikäli suojeltavana on koko perhe, niin yhden perheenjäsenen halu lopettaa ohjelma ei automaattisesti päättää sitä muiden osalta. Tällaisissa tapauksissa muiden perheenjäsenten suojelusuunnitelma tulee arvioida uudelleen, koska yhden henkilön poistuminen ohjelmasta lisää paljastumisriskiä huomattavasti. (HE 65/2014 vp, 34.) Joissain tapauksissa suojelua voidaan jatkaa vielä sen jälkeen, kun todistaja on vapaaehtoisesti halunnut päättää ohjelman. Tämä voidaan toteuttaa muun muassa siten, että poliisi vartioi suojeltavan asuntoa tai asentaa sinne hälytysjärjestelmiä. Jos suojeltava ei suostu ohjelman jälkeen yhteistyöhön, poliisilla ei ole enää mahdollisuutta suojella häntä tehokkaasti. (United Nations 2008, 75.)

Todistajansuojeluohjelma päätetään lain 3 §:n 1 momentin nojalla ilman erillistä harkintaa myös silloin, kun sen jatkaminen katsotaan ilmeisen tarpeettomaksi ja

henkilö ei ole enää suojelun tarpeessa. Todistajansuojeluohjelmaa ei kuitenkaan tule päättää, jos uhan olemassaolosta on vielä pienikin epävarmuus. Joissain tapauksissa ohjelmassa suojeltavan henkilön tilanne voi myös muuttua niin, että hän ei ole enää päivittäisen tuen ja avun tarpeessa, mutta ei voisi turvallisuussyistä palata käyttämään alkuperäistä henkilöllisyyttään. Tällaisissa tapauksissa todistajansuojeluohjelma voi jatkua esimerkiksi pelkän peitehenkilöllisyyden käyttämisen osalta. (HE 65/2014 vp, 30–31.)

Todistajansuojeluohjelma voidaan päättää lain 3 §:n 2 momentin nojalla myös silloin, kun suojeltava osoittaa käyttäytymisellään piittaamattomuutta omasta turvallisuudestaan. Piittaamattomuudeksi katsotaan se, että suojeltava laiminlyö hänen henkilökohtaiseen suojelusuunnitelmaansa kirjattuja ohjeita siitä, miten hän voi itse myötävaikuttaa turvallisuuteensa. Ohjelman päättämistä voidaan harkita myös niissä tilanteissa, joissa suojeltava on tietoisesti hankkiutunut sellaiseen vaaratilanteeseen, joka olisi voinut olla vältettävissä normaalia varovaisuutta käyttäen. Näissä tapauksissa kuitenkin arvioidaan tapauskohtaisesti teon tahallisuus ja vakavuus suojelutoiminnan kannalta. (HE 65/2014 vp, 35.) YK:n kansainvälisen todistajansuojeluohjelmaa koskevan ohjeistuksen mukaan kaikista vakavammin otettava ohjelman laiminlyönti on se, jos suojeltava osallistuu sen aikana rikolliseen toimintaan. Nämä tapaukset johtuvat usein siitä, että poliisin kanssa yhteistyöhön ruvenneet rikolliset eivät ohjelmasta huolimatta pysty muuttamaan elämäntapojaan. (United Nations 2008, 74.)

Todistajansuojeluohjelmalin 3.2 §:ssä säädetään myös, että ohjelma voidaan päättää, mikäli suojeltava laiminlyö tiedonantovelvollisuutensa antamalla tietoisesti vääriä tai harhaanjohtavia tietoja jostain ohjelman kannalta merkityksellisestä seikasta. Ohjelman päättämistä harkitaan näissä tapauksissa silloin, kun jälkikäteen ilmenneet tiedot ovat sellaisia, jotka olisivat alun perin estäneet henkilön soveltuvuuden ohjelmaan. (HE 65/2014 vp, 35.) Tällöin suojeltavalle on kuitenkin annettava lain 3.3 §:n nojalla kirjallinen varoitus, jota noudattamatta jättäminen voi johtaa ohjelman päättämiseen.

5 Pohdinta

Todistajalla on merkittävä rooli oikeudenkäynnissä, sillä rikoksen ratkaisu voi pohjautua jopa kokonaan hänen havaintoihinsa (Alanne-Kunnari & Kjällman 2011, 152). Todistelun tärkeyden ja olennaisuuden osoittaa se, että todistajalle on asetettu laissa useita velvollisuuksia. Ensinnäkin jokaisella Suomen kansalaisella on OK 17:9.1 §:n nojalla velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa. Todistajan on saavuttava oikeuteen kirjallisessa kutsussa mainittuna aikana, muuten hänet voidaan tuomita uhkasakkoon ja määrätä noudettavaksi paikalle (Rikosuhripäivystys 2016). Tämän lisäksi todistajan on OK 17:44.1 §:n nojalla annettava todistajanvakuutus, jonka myötä hän lupaa puhua lausunnossaan totta. Väärän tiedon antaminen voi johtaa rikoslain 15:1.2 §:n mukaisesti tuomioon perättömästä lausumasta. Laissa on säädetty muutamia poikkeustilanteita, joissa todistelovelvollisuudesta voidaan poiketa. Esimerkiksi asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso, nykyinen avopuoliso, sisarus tai muu läheinen sukulainen voi OK 17:17.1 §:n nojalla kieltäytyä todistamasta.

Koska todistajanlausunnolla on suuri vaikutus syytetylle annettavaan tuomioon, todistaja saattaa kokea asemansa takia painostusta tai uhkailua (Bakowski 2013, 1). Uhkailun tavoitteena on vaikuttaa todistajaan siten, että tämä muuttaisi lausuntoaan tai ei antaisi sitä ollenkaan (Anderson 2007, 22). Uhkailu voi kohdistua myös kuultavalle läheisiin henkilöihin. Tällaisissa tilanteissa todistaja saattaa pelätä oman ja läheistensä turvallisuuden olevan vaarassa. Todistajaan kohdistuva uhkailu ja painostus eivät kuitenkaan poista todistamisvelvollisuutta, vaikka väkivallan uhka olisi todellinen ja perusteltu. (HE 65/2014 vp, 24.) Näin ollen todistajan on uhkailusta huolimatta saavuttava oikeuteen ja kerrottava kaikki tietonsa asiasta.

Suomessa on käytössä useita todistajansuojelukeinoja, joilla pyritään varmistamaan, että todistaja saa kertoa tietonsa vapaasti ilman ulkopuolista painostusta tai uhkaa (Jokela 2015, 248). Konkreettisen oikeudenkäynnin ajan todistajaa voidaan suojella soveltamalla prosessioikeudellisia suojelukeinoja. Ensinnäkin todistajaa voidaan kuulla näkösuojan takaa, asianosaisen läsnä olematta tai video-

yhteyden avulla (OK 51–52 §). Tämän lisäksi todistajan yhteystiedot voidaan salata sekä esitutkinnassa että muissakin oikeusprosessin vaiheissa (HE 65/2014 vp, 6). Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen myötä Suomessa todistajaa on mahdollista kuulla anonyymisti eli siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu syytetylle missään oikeusprosessin vaiheessa. Anonyymi todistelu on äärimmäinen suojelukeino, joten se tulee mahdolliseksi sellaisissa tilanteissa, joissa mikään lievempi suojelukeino ei ole riittävä todistajan turvallisuuden takaamiseksi. Toinen edellytys anonyymille todistelulle on se, että kyseessä olevasta rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kahdeksan vuotta. (HE 46/2014 vp, 37.) Todistajaa voidaan suojella myös rikosoikeudellisilla suojelukeinoilla. Ensimmäkin todistajan uhkailu lausuntoa ennen ja sen jälkeen on rikoslain 15 luvun 9 §:ssä kriminalisoitu. Myös lähestymiskiellon myöntäminen voi joissain tapauksissa olla riittävä keino todistajan suojelemiseksi (HE 65/2014 vp, 6–7).

Opinnäytetyön tarkoituksena oli perehtyä tarkemmin Suomessa vuoden 2015 maaliskuussa käyttöön otettuun rikosprosessista erilliseen todistajansuojeluohjelmaan. Ohjelma on tarkoitettu niihin tilanteisiin, joissa todistajaan kohdistuva uhka on niin vakava, jatkuva ja todellinen, etteivät perinteiset todistajansuojelukeinot ole riittäviä todistajan suojelemiseksi. Tällaiset tilanteet liittyvät usein järjestäytyneeseen tai muuhun vakavaan rikollisuuteen ja todistajaan kohdistuu todellinen uhka. Todistajansuojeluohjelma mahdollistaa suojeltavan sijoittamisen uudelle paikkakunnalle peitehenkilöllisyyden ja muiden toimenpiteiden turvin. (Sisäministeriö 2015.) Useissa muissa maissa vastaava todistajansuojelutoiminta on jo pitkään ollut vakiintunut osa poliisin toimintaa (HE 65/2014 vp, 4).

Todistajansuojeluohjelma on laissa määritelty poliisin yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa laatimaksi ohjelmaksi, jossa henkilöä suojellaan henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta ja laittomalta uhalta (todistajansuojeluohjelmalaki 1 §). Todistajansuojeluohjelman sisältöä määritellessä on mielestäni tärkeää mainita, että sen tarkoitus ei ole syrjäyttää jo aiemmin voimassa olevia todistajansuojelukeinoja, vaan täydentää niitä. Sitä on tarkoitus soveltaa silloin, kun muut keinot ovat riittämättömiä todistajan suojelemiseksi. Esimerkiksi prosessioikeudelliset todistajansuojelukeinot mahdollistavat suojelun konkreettisen oikeudenkäynnin ajan, mutta syytetyllä voi silti olla tiedossaan todistajan henkilöllisyys

ja yhteystiedot. Tällaisissa tilanteissa lievät suojelukeinot eivät ole toimivia ja niillä ei voida estää syytettyä toteuttamasta uhkaustaan. Rikosoikeudellisista suojelukeinoista lähestymiskiello voidaan määrätä vuodeksi, mutta siitäkään tuskin on hyötyä silloin, kun kyseessä on järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä tapaus ja syytetty ei piittaa seuraamusuhkista. Silloin, kun syytetyllä on tiedossaan todistajan henkilöllisyys tai se on pääteltävissä hänen antamastaan lausunnosta, anonyymista todistelustakaan ei ole tarpeeksi hyötyä. (HE 65/2014 vp, 6). Näin ollen todistajansuojeluohjelma on merkittävä uudistus Suomessa, koska se on joissain tapauksissa ainoa keino mahdollistaa todistajan turvallisuus.

Kuten useimmissa muissakin maissa, Suomessakin todistajansuojeluohjelman sisältämät toimenpiteet on lueteltu laissa hyvin suppeasti. Laki määrittelee muutamien suojelutoimenpiteiden, joista peitehenkilöllisyys ja uusi asuinpaikka nousevat useimmissa yhteyksissä esille. Tutkiessani todistajansuojeluohjelmaan liittyviä esimerkkitapauksia sain käsityksen, että näillä toimenpiteillä luodaan yleensä ohjelman perusta ja sitä tuetaan tarvittaessa muilla keinoilla. Muut toimenpiteet, kuten taloudellinen avustus ja poliisin tekemät harhauttavat rekisterimerkinnot, tukevat todistajaa uuden elämän aloittamisessa. Mielestäni kaikki laissa säädetyt toimenpiteet ovat tärkeitä, joskin jotkut saattavat olla ohjelman täydellisen toteutumisen kannalta välttämättömpiä. Etenkin uusi asuinpaikka on lähes välttämätön, varsinkin jos kyseessä on järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä tapaus, jossa uhkailijoita on monesti useampi kuin yksi ja heillä on paljon potentiaalia ja halua toteuttaa uhkauksensa. Jokainen todistajansuojeluohjelma ja sen sisältö laaditaan kuitenkin todistajan henkilökohtaisten tarpeiden perusteella. Tuomalan (2013, 60) mukaan todistajansuojeluohjelman merkittävin etu, esimerkiksi anonyymiin todisteluun verrattuna, on juurikin sen muokkautumiskykyisyys ja laajamuotoisuus.

Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli selvittää, miksi todistajansuojeluohjelma on tärkeä Suomessa. Ohjelman käyttöönottoa on eniten perusteltu järjestäytyneen rikollisuuden kasvulla ja sitä kautta rikosten suurella selvittämistäntressillä. Suomeen on 2000-luvulla Euroopan Unionin laajenemisen ja sitä kautta liikkuvuuden lisääntymisen myötä rantautunut rikollisia moottoripyöräjengejä sekä myös uusia, kansainvälisesti toimivia järjestöjä (valtioneuvosto 2013, 4). Järjestäytyneeseen

rikollisuuteen liittyy lähes poikkeuksetta todistajan uhkailua ja yleensä lievemmat suojelukeinot eivät näissä tapauksissa riitä poistamaan uhkaa (Bakowski 2013, 1–2). Kansainväliset kokemukset todistavat, että todistajansuojeluohjelman käyttöä vaativien tilanteiden taustalla on lähes poikkeuksetta järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä tapaus (HE 65/2014 vp, 32). Ennen todistajansuojeluohjelman käyttöönottoa viranomaisten mahdollisuudet suojella pelkäävää todistajaa tällaisissa tilanteissa ovat olleet puutteelliset (sisäministeriön muistio 12.2.2014, 4).

Todistajansuojeluohjelma on Suomessa merkittävä uudistus ennen kaikkea rikosoikeudellisen vastuun toteutumisen ja rikollisuuden torjunnan kannalta (HE 65/2014 vp, 25). Todistaja voi joissain tapauksissa olla poliisille ja viranomaisille ainoa linkki rikoksen selvittämiseen (Ekholm 2015). Silloin, kun todistaja ei uskalla todistaa, näytön hankkiminen ja sen hyödyntäminen on oikeusviranomaisille hankalaa, ellei jopa mahdotonta (Bakowski 2013, 1). Vaikka väärän tiedon antaminen sekä tosiseikkojen salaaminen on kriminalisoitu rikoslaissa, joskus uhka koetaan niin vakavaksi, että sen takia kieltäydytään todistamasta (HE 65/2014 vp, s.24). Todistajansuojeluohjelma on tärkeä apu näissä tilanteissa – sillä voidaan taata sekä todistajan turvallisuus että tärkeän näytön saaminen asiassa.

Myös Hadley (2006, 24) on kymmenen vuotta sitten pohtinut todistajansuojeluohjelman tarvetta Suomessa. Hän toteaa, ettei järjestäytyneen rikollisuuden taso ole Suomessa niin korkealla, että varsinaiselle todistajansuojeluohjelmalle olisi tarvetta. Samassa yhteydessä hän kuitenkin perustelee todistajansuojeluohjelman käyttöönottoa sillä, että sen on hyvä olla olemassa jo etukäteen siltä varalta, että järjestäytyneen rikollisuuden taso on tulevaisuudessa korkeampi. Tämä vastaa myös omaa näkemystäni todistajansuojeluohjelman tarpeesta Suomessa. Suomessa esiintyvän järjestäytyneen ja muun vakavan rikollisuuden määrä ei ole hälyttävä, mutta todistajansuojeluohjelman olemassaolon myötä näihin harvoihinkin tilanteisiin voidaan vastata paremmin. Aiemmin käytössä olleista todistajansuojelukeinoista en voisi sanoa samaa, sillä esimerkiksi näkösuojan takaa kuulemisen voisi olettaa vain lisäävän todistajan paineita. Sen sijaan pelkkä tieto siitä, että on mahdollista saada pidempiaikaista ja varmempaa suojelua viranomaisilta, voi lisätä todistamishalukkuutta ja luottamusta viranomaisia kohtaan.

Vaikka vakavampia uhkailutapauksia tapahtuu Suomessa harvoin, niin todistajansuojeluohjelma voi nousta yksittäisissä tapauksissa erittäin merkittävään rooliin. Kuten Hadley (2006, 11) mainitsee, poliisin tietoon tulleet uhkailutapaukset ovat todennäköisesti ”epäonnistuneita” tapauksia eivätkä onnistuneet tapaukset todennäköisesti koskaan ole tulleet poliisin tietoon. Todistajansuojeluohjelman myötä näitäkin ”onnistuneita” uhkailutapauksia voidaan todennäköisemmin saada viranomaisen tietoon. Parhaimmassa tapauksessa todistajansuojeluohjelman olemassaolo rohkaisee niitä henkilöitä, jotka esimerkiksi haluavat erota rikollisjärjestöistä ja paljastaa niiden tekemiä rikoksia. Tällaisessa tilanteessa todistajansuojeluohjelman soveltaminen on keino auttaa suojeltavaa uuden elämän aloittamisessa ja samalla voidaan selvittää laajojakin rikoksia. Tämän tutkimuksen myötä näen itse todistajansuojeluohjelman tehokkaana rikollisuutta ennaltaehkäisevänä keinona.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä oli lainopillinen tutkimus. Kokonaisuudessaan tutkimus- ja kirjoitusprosessi oli hyvin mielekäs ja opettavainen. Valitsin tietoisesti aiheen, joka on tuore ja josta ei ole tehty vielä paljoa tutkimuksia. Aiheen uutuus toi työhön myös omat haasteensa, sillä kotimaista lähdemateriaalia oli saatavilla hyvin rajoitetusti. Tämän vuoksi etsin lähteitä paljon ulkomailta, ja merkittäviksi lähteiksi muodostuivat esimerkiksi YK:n antama kansainvälinen todistajansuojeluohjelmaan liittyvä ohjeistus sekä monet ulkomaiset artikkelit. Muiden maiden teoriaa täytyi kuitenkin käyttää harkiten, sillä todistajansuojeluohjelmaa koskeva sääntely eroaa joka maassa hieman toisistaan. Tämän vuoksi teoria ja tapaukset muista maista toimivat lähinnä vertailupohjana ja havainnollistavina esimerkkeinä. Koska todistajansuojeluun liittyvää oikeuskäytäntöä ei ole saatavilla Suomesta, työssä esitettiin teorian tueksi monia konkreettisia tapausesimerkkejä ulkomailta.

Toisaalta lähteiden vähyys ja sitä kautta työn haastavuus osoittautui positiiviseksi asiaksi oman oppimiseni kannalta. Lähteiden aktiivinen etsiminen johti siihen, että löysin mitä mielenkiintoisempia kansainvälisiä artikkeleita ja näkökulmia asiasta. Mikäli aiheesta olisi ollut saatavilla paljon tietoa eikä sitä olisi tarvinnut etsiä kovalla vaivalla, nämä näkökulmat olisivat saattaneet jäädä hyödyntämättä.

Työssä on tarkoituksella käytetty ulkomaisia, osittain aivan äärimmäisiäkin tapausesimerkkejä, jotka onnistuivat tuomaan aiheeseen lisää perspektiiviä ja syvyyttä. Todistajansuojeluohjelma on maassamme vielä harvinainen ja harvalla on siitä tietoa, joten koen, että työni oli oivallinen tietopaketti siitä, mitä ohjelma tarkoittaa ja mikä sen merkitys on Suomen lainsäädännössä.

Opinnäytetyön aihepiiristä on tietoisesti rajattu ulkopuolelle muun muassa vajaa-valtaista ja alaikäistä suojeltavaa koskeva sääntely sekä ohjelmaan liittyvät hallinnolliset asiat. Näistä näkökulmista voisi siis jatkaa aiheen jatkotarkastelua. Toinen potentiaalinen jatkokehitysidea tälle tutkimukselle voisi olla todistajansuojeluohjelmassa olevan henkilön ulkomaille sijoittamisen menettely ja kansainvälinen yhteistyö asiassa. Uskoisin kuitenkin, että varsinkin tämän jälkimmäisen jatkokehitysidean toteuttaminen vaatisi sen, että ohjelma on ollut käytössä useamman vuoden. Aiheesta laajan ja kattavan tutkimuksen tekeminen myöskin todennäköisesti edellyttäisi sen, että siihen saataisiin hyödynnettäväksi asiantuntija-apua.

Lähteet

- Alanne-Kunnari, P. & Kjällman, P. 2011. Todistajan tuki ja suojele. Teoksessa Kjällman, P (toim.). Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 152–154.
- Anderson, J. 2007. Gang-Related Witness Intimidation. National Gang Center Bulletin. <https://www.nationalgangcenter.gov/content/documents/gang-related-witness-intimidation.pdf>. 7.11.2016.
- Bakowski, P. 2013. Witness protection programmes. Library of the European Parliament. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130408/LDM_BRI\(2013\)130408_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130408/LDM_BRI(2013)130408_REV2_EN.pdf). 29.9.2016.
- Brottsofferjouren. 2016. Stödperson. <http://www.brottsofferjouren.se/om-oss/om-stodpersoner/>. 7.11.2016.
- Clark, C. 2014. Kaboni Savage Soldier gets 40 years in firebombing. Philly.com. http://www.philly.com/philly/news/20141106_Kaboni_Savage_soldier_gets_40_years_in_prison_in_firebombing_that_killed_6.html. 26.9.2016.
- Delta v. France 19.12.1990 11444/85.
- Ekholm, R. 2015. Viimeinen keino. LakimiesUutiset. <http://www.lakimiesuutiset.fi/artikkelit/2015/3-2015/viimeinen-keino/>. 6.5.2016.
- Euroopan ihmisoikeussopimus.
- FBI. 2015. Extreme Case of Witness Intimidation. <https://www.fbi.gov/news/stories/extreme-case-of-witness-intimidation>. 26.10.2016.
- Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2006. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete.
- Gysin, P. 2015. Witness who put road rage killer Kenneth Noye behind bars fears he will come after her. Mirror. <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/witness-who-put-road-rage-5166331>. 28.9.2016.
- Hadley, J. 2006. Witness intimidation and protection practices: A front line view from Helsinki, consideration of Finnish police law, and review of research in the UK. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86795/witness%20intimidation_tiedotteita54.pdf?sequence=1. 7.11.2016.
- HaVM 38/2014 vp. Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 142/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi väestötietojärjestelmästä ja Väestötietorekisterikeskuksen varmennepalveluista.
- HE 144/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
- HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 26/2008 vp. Hallituksen esitys laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

- HE 3/1999 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi turvatarkastuksista tuomioistuimissa.
- HE 41/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 65/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2008.
- Henley, J. 2008. Secret Lives. The Guardian. <https://www.theguardian.com/uk/2008/jan/30/ukcrime.jonhenley>. 28.10.2016.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Independent. 2010. Special report: Life in witness protection. <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/special-report-life-in-witness-protection-2075422.html>. 28.10.2016.
- Jansson, T. 2005. Saatanan vasikka. Todistajien uhkailu Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulu. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. Helsinki: Talentum.
- Jokela, A. 2015. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. Helsinki: Talentum.
- Kaleva. 2002. NBK-jäsen tapettiin yhdellä laukauksella – Johanssonille murhasyyte. <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/nbk-jasen-tapettiin-yhdella-laukauksella-johanssonille-murhasyyte/454342/>. 6.5.2016.
- Keskusrikospoliisi. 2015. Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2015. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/46970_KRP_toimintakertomus_2015.pdf?0a4d3b7c886ed388. 26.11.2016.
- KHO 7.11.2016/4671.
- KKO 2004:119.
- KKO 2012:57.
- KKO 2014:68.
- Kocieniewski, D. 2007. A Little Girl Shot, and a Crowd That Didn't See. The New York Times. <http://www.nytimes.com/2007/07/09/nyregion/09taj.html>. 26.9.2016.
- Laki lähestymiskiellosta 898/1998.
- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997.
- Laki poliisin hallinnosta 110/1992.
- Laki poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta 687/2009.
- Laki todistajansuojeluohjelmasta 88/2015.
- Laki toimeentulotuesta 1412/1997.
- Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 1121/1999.
- Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.
- Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 661/2009.

- Lardot, R ja Calin, A. 2012. Todistajansuojelussa punnittava monia näkökohtia. Haaste 1/2012. <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiar-kisto/haaste12012/todistajansuojelussapunnittavamonianakokoh-tia.html>. 7.11.2016.
- LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- LaVM 3/1998 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- LaVM 30/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.
- Lehtinen, P. 2016. KRP MTV Uutisille: Suomessa todistajansuojeluun 5-10 ihmistä – "Ihmiselle luodaan uusi elämä". MTV Uutiset. <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/krp-mtv-uutisille-suomessa-todistajansuojeluun-5-10-ihmista-ihmiselle-luodaan-uusi-elama/5703900>. 1.10.2016.
- Maistraatti. 2016. Tietojen luovutuskiellot. http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/kotikunta_ja_vaestotiedot/Tietojen-luovutuskiellot/. 6.5.2016.
- Maistraatti. 2016. Turvakielto. http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/kotikunta_ja_vaestotiedot/Turvakielto/. 6.5.2016.
- MTV Uutiset. 2011. Laukkusurman uhrin pitkästä kuolinkamppailusta otettiin valokuvia. <http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/laukkusurman-uhripitkasta-kuolinkamppailusta-otettiin-valokuvia/2055696>. 26.10.2016.
- Mölsä, M. 2009. Prosenttijengit. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.
- Niiranen, J. 2013. Paha perhe – Jennan surmaajien hyytävä tarina. Iltasanomat. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000682867.html>. 22.11.2016.
- Nimilaki 694/1985.
- O'Brien, N. 2015. Social media may be killing witness protection. The Sydney Morning Herald. <http://www.smh.com.au/national/is-social-media-killing-witness-protection-20151222-gltssse.html>. 30.10.2016.
- Oikeudenkäymiskaari 4/1734.
- Oikeusministeriö. 2015. Anonyymi todistaminen mahdolliseksi vuoden 2016 alusta. <http://oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/06/anonyymitodistaminenmahdolliseksiuuden2016alusta.html>. 31.8.2016.
- Oikeusministeriö. 2015. Todistelua tuomioistuimissa koskevat säännökset uudistuvat ensi vuoden alusta. <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/12/todisteluatuomioistuimissakoskevatsaannoksetuudistuvatensivuodenalusta.html>. 19.9.2016.
- Palo, S. 2010. Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. <https://helda.helsinki.fi/tietopalvelu.karelia.fi/bitstream/handle/10138/18373/jarjesta.pdf?sequence=2>. 28.10.2016.
- Passi, M. 2016. Krp: Liivijengit laajentavat niin, että muilta rikollisilta loppuu tila. Helsingin Sanomat. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1463547882587>. 28.10.2016.
- PeVL 33/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

- Poliisilaki 872/2011.
- Poliisin tilasto 11.8.2016. Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Poliisiammattikorkeakoulun tilastokeskus PolStat.
- Päijät-Hämeen käräjäoikeus. 2016. Anonymistä todistelusta päättäminen.
- Pölönen, P. & Tapanila, A. 2015. Todistelu oikeudenkäynnissä. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Pölönen, P. 2003. Henkilötodistelu rikosprosessissa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Rantalainen, T. 2012. Syytetyt houkuttelivat Espanjaan useita naisia. Iltalehti. http://www.iltalehti.fi/uutiset/2012060515668701_uu.shtml. 26.10.2016.
- Rautio, J. & Frände, D. 2016. Todistelu – Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Redman, M. & Efron, L. 2016. Children of Witness Protection Struggle to Reclaim Identities. ABC News. <http://abcnews.go.com/US/children-witness-protection-struggle-reclaim-identities/story?id=41335525>. 1.10.2016.
- Regeringens proposition 01/2000/79. Propositionen ”Stöd till brottsoffer”. Rikoslaki 39/1889.
- Rikosuhripäivystys. 2016. Todistajan Tuki. <http://www.riku.fi/fi/palvelut/todistajan+tuki/>. 25.10.2016.
- Rikspolisstyrelsens författningssamling RPSFS 2011:8.
- Sapsted, D. 2000. Witness at Noye trial shot dead in his car. The Telegraph. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1369134/Witness-at-Noye-trial-shot-dead-in-his-car.html>. 28.9.2016.
- Siltanen, R. 2016. Anonyymi todistelu – tarpeellinen uudistus vai uhka oikeusturvalle. Turun ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/106245/siltanen_riikka.pdf?sequence=1. 19.9.2016.
- Sisäministeriön muistio 12.2.2014 dnro SM017:00/2012. Hallituksen esitys laiksi todistajansuojeluohjelmasta: Yhteenveto esitysluonnoksista annetuista lausunnoista.
- Sisäministeriö. 2013. Todistajansuojeluohjelma vakiinnuttaa paikkansa pian myös Suomessa. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/1/1/todistajansuojeluohjelma_vakiinnuttaa_paikkansa_pian_myos_suomessa_47928. 6.5.2016.
- Sisäministeriö. 2014. Todistajansuojeluohjelma on äärimmäinen keino suojella rikosprosessin todistajaa. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/1/1/todistajansuojeluohjelma_on_aarimmainen_keino_suojella_rikosprosessin_todistajaa_53676. 20.8.2016.
- Sisäministeriö. 2015. Todistajansuojeluohjelma nyt myös Suomeen. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/1/1/todistajansuojeluohjelma nyt myos suomeen_58193. 19.5.2016.
- Sisäministeriö. 2016. Eriyistä henkilöturvallisuutta koskeva lainsäädäntöhanke (todistajansuojeluohjelma). <http://www.intermin.fi/fi/lainvalmistelu/todistajansuojelu>. 6.5.2016.
- Suomen perustuslaki 731/1999.
- The Crown Prosecution Service. 2016. Witness protection and anonymity. http://www.cps.gov.uk/legal/v_to_z/witness_protection_and_anonymity/. 29.10.2016.

- Todistajien tukipalvelut. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6.
- Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Oikeusministeriön mietintö 69/2012.
- Toronto Police Service. 2016. Toronto Police Service's Witness Assistance and Relocation Program. https://www.torontopolice.on.ca/tpsconnects/forms/witness_at_risk_mag_summary.pdf. 30.10.2016.
- Tuomala, S. 2013. Suomen todistajansuojelukeinojen kehittäminen – etenkin perus- ja ihmisoikeudet huomioiden. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta; Rikos- ja prosessioikeuden laitos. Pro gradu -tutkielma. <https://www.edilex.fi.tietopalvelu.karelia.fi/opinnayteytot/10420.pdf>. 29.10.2016.
- United Nations. 2008. Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime. United Nations Office on Drugs and Crime. <http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Witness-protection-manual-Feb08.pdf>. 20.11.2016.
- Vainio, J. 2015. Todistajien uhkailu on yleistynyt – Krp-pomolta karu arvio todellisuudesta. Turun Sanomat. <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/783001/Todistajien+uhkailu+on+yleistynyt++Krp-pomolta+karu+arvio+todellisuudesta>. 20.10.2016.
- Valtioneuvosto. 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>. 6.5.2016.
- Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta 7.3.2013.

OHJE 19.5.2016

ANONYYMISTÄ TODISTELUSTA PÄÄTTÄMINEN

Hakemuksen toimittaminen

1. Jos asialla on jo puheenjohtaja, hakija voi toimittaa hakemuksen hänelle suoraan. Hakemus toimitetaan kädestä käteen suljetussa kirjekuoressa

2. Jos asialla ei ole puheenjohtajaa

- hakemus toimitetaan suljetussa kuoressa pakkokeinokansliaan säilytettäväksi
- asia jaetaan rikososastolle, mikä tarkoittaa tiedon toimittamista vuorossa olevalle osastonjohtajalle jakamista varten
- hakemuksen mukana tulisi olla erikseen kuvaus asiasta, josta selviää pääasian laajuus, laatu ja alustava aikataulu, jotta osastonjohtaja voi etsiä hakemuksen käsittelevän tuomarin, joka kykenee samalla toimimaan pääasiassa puheenjohtajana. Vaihtoehtoisesti syyttäjä voi selostaa suullisesti tarvittavat tiedot osastonjohtajalle.

Kun asia on jaettu käsittelevälle tuomarille, syyttäjä toimittaa erillisessä kuoressa tiedot henkilöstä, jota vaaditaan kuultavaksi anonymisti.

Hakemuksen tiedot

Hakemuksessa ei saa olla sen, jota vaaditaan kuultavaksi anonymisti, henkilötietoja. Voidaan käyttää esimerkiksi nimikirjaimia NN. Henkilötiedot on toimitettava suljetussa kuoressa erillisellä asiakirjalla.

Sähköisen tiedonvälityksen ja puhelimen käytön kieltö

Hakemusta tai muitakaan asiakirjoja ei saa toimittaa sähköisesti. Myöskään sisäistä postia ei saa käyttää. Kaikki asiakirjat on luovutettava henkilöiden välillä kädestä käteen.

Hakemusasian yksityiskohdista ja erityisesti anonymin todistajan nimestä ei saa keskustella puhelimitse. Asiaan liittyvissä tapaamisissa ja istuntopöydässä kenelläkään ei saa olla puhelinlaitetta mukana.

Asiakirjojen säilytys

Asiakirjoja on aina säilytettävä lukitussa kaapissa. Niitä ei saa jättää työpöydälle vartioimatta.

Julkinen asiamies

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Sähköposti	Internet
Rautatienkatu 2, Lahti	PL 3, 15101 Lahti	029 56 47000 Telekopio 029 56 47175	paijat-hame.ko@oikeus.fi	www.oikeus.fi/ko/Paijat-Hame

OHJE 19.5.2016

1. Vuorossa oleva asianajaja valitaan ehdokkaaksi pakkokeinokansliassa olevasta luettelosta

2. Asiamiesehdokkaan kanssa on selvítettävä hänen mahdollinen esteellisyytensä. Sen vuoksi puheenjohtajalla on oltava tiedot koko jutun muista asianosaisista. Jos asia ei ole vielä vireillä, tiedot on saatava joko syyttäjältä tai tutkinnanjohtajalta.

Puheenjohtajan on oltava itse suoraan yhteydessä julkiseen asiamieheen esteellisyyksymyksen selvittämiseksi. Tässä yhteydenotossa voidaan käyttää puhelinta.

Julkiselle asiamiehelle ei anneta asiakirjoja vaan hän voi tehdä niistä muistiinpanoja käräjäoikeuden tiloissa. Häntä on kuitenkin kiellettävä tekemästä muistiinpanoja sen, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, henkilötiedoista.

Istuntopaikka

Oikeudenkäynnistä rikosasioista annetun lain 5 luvun 11 b §:n 2 momentin mukaan istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin mitä tuomioistuimen istunnosta säädetään. Ainakin jos se, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, on paikalla, istuntoa ei kannata pitää käräjäoikeuden normaalissa istuntosalissa. Suuressa osassa saleja on ikkunoita, joista yleisötiloista näkee istuntosaleihin. Vaikka kulku saliin järjestettäisiin takakautta, käytävillä liikkuu ulkopuolisia henkilöitä muun muassa vapautensa menettäneitä istuntoon tuotavia henkilöitä. Istunto voidaan pitää jossakin käräjäoikeuden neuvottelutilassa tai poliisilaitoksella olevassa istuntotilassa. Kaikissa tapauksissa täytyy ottaa huomioon miten se, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, voidaan ohjata tiloihin huomaamattomasti.

Kutsuminen istuntoon ja istuntoon saapuminen

Pääsääntöisesti käräjäoikeus ei huolehdi henkilön, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, kutumisesta istuntoon. Jos käräjäoikeus huolehtii kutumisesta, puheenjohtajan on huolehdittava asiasta henkilökohteisesti. Haastemiestä tai sihteerä ei saa käyttää apuna.

Suosittelava menettely on, että puheenjohtaja sopii kutumisen ja istuntoon saapumisen järjestelyistä syyttäjän tai tutkinnanjohtajan kanssa.

Istunnon järjestäminen

Istunnossa ei ole sihteerä.

Istunnossa ei äänitetä kuulemisia.

OHJE 19.5.2016

Julkisuus

Diaaritiedot

Anonyymiä todistelua koskevat asiat kirjataan aina omalle diaarinumerolle R-diaariin.

Diaariin merkitään asianosaistiedoiksi hakija ja kuultava vastapuoli. Sitä, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, ei merkitä asianosaiseksi. Hänen tietojaan ei muutenkaan merkitä diaariin.

Käsittelyvaiheessa ROL 5 luvun 11 d §:n 3 momentin 1 kohdan mukaan diaaritiedoista on julkisia käräjäoikeuden nimen lisäksi vain asian laatu eli ”Anonyymista todistelusta päättäminen”. Muut diaaritiedot eivät ole julkisia.

Kun anonyymiä todistamista koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu, ROL 5 luvun 11 d §:n 3 momentin 2 kohdan mukaan julkisia ovat myös perustiedot hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä tiedot syyteasiasta, jossa anonyymiä todistajaa on määrä kuulla.

Käsittely

Oikeudenkäynnistä rikosasioista annetun lain 5 luvun 11 c §:n 2 momentissa on lueteltu ne henkilöt, joilla on oikeus olla läsnä asian käsittelyssä. Sen vuoksi yleisöä ei päästetä istuntoon. Sen vuoksi ei ole tarpeen tehdä istuntosalin ulkopuolella olevaa juttulistaa ja asiaa ei ole tarpeen kuuluttaa.

Asiakirjat ja julkisuus käsittelyn jälkeen

ROL 5 luvun 11 d §:n 4 kohdan mukaan tuomioistuimen ratkaisu, jolla anonyymiä todistelua koskeva vaatimus on hyväksytty, on pidettävä salassa 60 vuotta. Samanlainen salassapito koskee muuta oikeudenkäyntiaineistoa, joka on kertynyt anonyymiä todistamista käsiteltäessä.

Muistiinpanot ja asiakirjat tallennetaan omalle tikulle tai muulle erilliselle tallennusvälineelle.

Asiakirjat arkistoidaan erilliseen lukittavaan tilaan.

Hylätyn hakemuksen julkisuus

Mikäli hakemus on lainvoimaisesti hylätty, käräjäoikeuden ratkaisu ja muu aineisto tulevat julkisiksi. Käräjäoikeus voi kuitenkin ROL 5 luvun 11 d §:n 2 kohdan perusteella määrätä salassapidettäväksi ratkaisun ja asiakirjat 60 vuodeksi, jos se on välttämätöntä hengen ja terveyden suojaamiseksi. Menettelyä voidaan käyttää, jos todistajan kuulemisesta luovutaan. Ennen hylkäämispäätöksen tekemistä käräjäoikeuden on

Käyntiosoite

Rautatiekatu 2, Lahti

Postiosoite

PL 3, 15101 Lahti

Puhelin 029 56 47000

Telekopio 029 56 47175

Sähköposti

paijat-hame.ko@oikeus.fi

Internet

www.oikeus.fi/ko/Paijat-Hame

OHJE 19.5.2016

varmistettava asianosaisten kannanotto salaamiseen.

Jos henkilöä on hakemuksen hylkäämisestä huolimatta tarkoitus kuulla todistajana asiassa, ei ole syytä määrätä asiakirjoja salaisiksi, koska todistajan henkilöllisyys paljastuu joka tapauksessa pääkäsittelyssä.

Ohje on käsitelty johtoryhmän kokouksessa 19.5.2016

Laamanni Jukka Heikkilä